

REDDING VOOR HOLLAND

HET WATER TOT DE LIPPEN

A. J. VAN DER LEEUW

De aanvoer van graan en aardappelen over het IJsselmeer was begin 1945 de dunne draad waaraan de voedselvoorziening en daarmee het leven van de vier miljoen Nederlanders in het westen van het land hing.

Midden december was die aanvoer weer enigszins op gang gekomen door de oprichting van de Centrale Reederij voor de Voedselvoorziening, een initiatief van dr. H. M. Hirschfeld, de secretaris-generaal van beide economische departementen, dat door Seyss-Inquart was aanvaard.

Maar de draad was na enkele weken al weer bijna gebroken: op 23 december begon een vorstperiode, die met korte onderbrekingen tot 31 januari duurde. De scheepvaart kwam nagenoeg tot stilstand.

Pas in de tweede week van februari werd er meer dan 10.000 ton aangevoerd: 2,5 kilo per inwoner. Het wekelijkse broodrantsoen had men in deze veertien dagen moeten verlagen tot 500 gram. Door de gestegen aanvoer kon het daarna weer op 1000 gram worden gebracht. Ook de bezetters toonden zich nu enigszins bezorgd over het lot van de hun toevertrouwde bevolking. Ondanks de spoorwegstaking lieten zij een Duitse trein met aardappelen rijden voor de Centrale Keukens in de grote steden. Ook zorgden zij voor aanvoer per trein van een minimale hoeveelheid steenkool, die van essentieel belang was voor de voedselvoorziening, de polderbemaling en de waterleidingen.

Met name in de houding van Seyss-Inquart zelf was sinds de herfst van 1944 een verandering gekomen. In het openbaar toonde hij daarvan iets in zijn radiorede 'Was nun' van 7 januari 1945. Veel duidelijker sprak hij zich uit tegen Hirschfeld, in een gesprek onder vier ogen dat op 14 december plaatshad. Alleen al het feit dat Seyss-Inquart Hirschfeld, die hij vier jaar lang zoveel mogelijk had vermeden, als gesprekspartner koos, was zeer opmerkelijk. Kennelijk zocht hij contact met een niet-nationaal-socialist, een figuur die aan de andere kant gezag had en wiens naam internationaal bekendheid genoot. Men mag aannemen dat zijn gedachten verder gingen dan Nederland alleen en dat hij hoopte op deze wijze met de westelijke geallieerden in gesprek te komen. Hij zag zichzelf immers als opvolger van Von Ribbentrop aan het *Auswärtige Amt*. In het gesprek met Hirschfeld stelde Seyss-Inquart de vraag aan de orde of bij een te verwachten doorstoot van de geallieerden over de Rijn in Duitsland naar de Noordzee bij Bremen het afgesneden gedeelte van Nederland

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Seyss-Inquart toonde zich op 2 april 1945 tegenover Hirschfeld bereid tot een feitelijke wapenstilstand en het isoleren van westelijk Nederland.

niet militair geneutraliseerd zou kunnen worden door een uitdrukkelijke of stilzwijgende overeenkomst. Alleen zo zou verdere verwoesting van het land kunnen worden voorkomen. Voorlopig betitelde Seyss-Inquart dergelijke gedachten echter als 'schöne Phantasie'. Het duurde tot begin april 1945 voor hij erop terugkwam. Het geallieerde offensief over de Rijn was toen al enige tijd aan de gang en Canadese troepen waren langs de oostelijke grens van Nederland in volle opmars naar het noorden. Deze opmars en met name de op 15 april voltooide bevrijding van de drie noordelijke provincies maakte echter ook een einde aan de voedseltransporten over het IJsselmeer. De draad was opnieuw en nu definitief gebroken.

Ondanks de snelle vorderingen van de geallieerden in Oost- en West-Duitsland leek de

bevrijding van het ingesloten West-Nederland nog niet onmiddellijk voor de deur te staan. De geallieerde legerleiding hield er rekening mee dat de laatste Duitse weerstand nog tot in juni zou kunnen duren.

Een verschrikkelijk vooruitzicht voor de hongerende bevolking. Op 7 april gaf ir. Louwes, de directeur-generaal van de Voedselvoorziening, de toestand als volgt weer: Tot 28 april kon de voedseldistributie gehandhaafd blijven op het bestaande minimale peil van 450 calorieën per week, minder dan een kwart van het eigenlijk noodzakelijke. Daarna was er nog een geheime noodvoorraad voor één week en dan was alles op. 'Dan is het niet meer hongersnood, maar hongersdood,' zo vatte hij zijn betoog samen. Dat geschiedde in een gesprek met A. J. Th. van der Vlugt, een veelzijdig man, die door zijn functie als honorair consul van Finland een aantal hoge functionarissen van het rijkscommissariaat kende, maar ook sinds geruime tijd goede contacten had met verzetsorganisaties. Bovendien was hij voorzitter van het IKO, het Interkerkelijk Overleg voor de Voedselvoorziening, een door de samenwerkende kerken opgerichte organisatie, die in de hongerwinter wat extra-voedsel wist te verschaffen aan de armste en meest weerloze groepen van de bevolking. Louwes had hem opgezocht, omdat hij wist van zijn relatie met het verzet. Meer geëmotioneerd dan Van der Vlugt hem ooit had gezien betoogde Louwes: 'Er moet iets gebeuren, u moet seinen naar Londen, maar zó dat er werkelijk iets gebeurt.' Louwes voegde daaraan toe dat volgens door hem ontvangen inlichtingen er misschien ook met de Duitsers te praten zou zijn. Van der Vlugt kende een Duitser, Seyss-Inquarts *Beaufragte* voor Zuid-Holland, Schwebel, die hij bij zijn IKO-werk had leren kennen als een man die voor rede vatbaar was. Hij zocht hem nog dezelfde dag op en vernam dat er aan Duitse kant inderdaad mogelijkheden waren.

Vijf dagen eerder had Seyss-Inquart opnieuw met Hirschfeld gesproken. Hij kwam toen juist terug uit Berlijn en had onderweg een nachtelijke bespreking gehad met *Reichsminister* Speer. Speer, die in deze weken op eigen gezag bezig was de 'verschroeide aarde'-bevelen voor Duitsland van Hitler en andere dolgedraaide partij- en SS-leiders tegen te werken, had Seyss-Inquart gemachtigd de orders om alle niet-militaire installaties en fabrieken in Nederland te vernietigen, te negeren.

De rijkscommissaris deelde niet alleen dit op 2 april aan Hirschfeld mee, maar ook dat bij een geallieerde aanval op West-Nederland de *Wehrmacht* dijken en sluizen zou opblazen, waardoor enorme verwoestingen zouden worden aangericht. Deze zouden echter voorkomen kunnen worden, als West-Nederland in zijn geïsoleerde positie met rust werd gelaten. De denkbeelden van december dus. Schwebel ging op 7 april tegenover Van der Vlucht nog verder: hij gaf als zijn mening dat een capitulatie van de Duitse troepen in Nederland wellicht mogelijk zou zijn, als reële berechting, respectievelijk behandeling van de civiele en militaire Duitse autoriteiten kon worden toegezegd en er geen aanslagen

Inquart — deelde hij mee dat deze en de Duitse bevelhebber in Nederland, generaal Blaskowitz, hetzelfde inzicht hadden omtrent de politieke en militaire situatie. Blaskowitz voelde zich echter gebonden aan de opdracht van het Duitse opperbevel niet te capituleren. Een onofficiële wapenstilstand, zoals door Seyss-Inquart bedoeld, achtte ook hij echter mogelijk. Voorts bleek dat de rijkscommissaris graag zelf de besprekingen wilde voortzetten. Dat gebeurde op 12 april en nu nam er ook een vertegenwoordiger van de CBS, jhr. P. J. Six, aan deel. Beide partijen achtten een zo onopvallend mogelijk uitgevoerde, onofficiële wapenstilstand mogelijk. Seyss-Inquart deed de toezegging dat er dan geen represailles en

vernielingen meer zouden plaatsvinden en dat de aanvoer van voedsel en steenkool zou worden toegelaten. Op 13 april werden de van deze bespreking opgemaakte protocollen uitgewisseld en goedgekeurd. Voorts werd afgesproken dat de vertrouwensmannen Neher en Van der Gaag door de linies zouden gaan om de voorstellen voor te leggen aan de Nederlandse regering, die ze zou moeten doorgeven aan het geallieerde opperbevel. Zij werden dezelfde avond nog met een Duitse auto naar Gorinchem gebracht en daar 's nachts overgezet. In Breda had reeds de veertiende een bespreking plaats met prins Bernhard, toen bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten, en met enkele ministers. Ze

op hen zouden worden gepleegd. Van der Vlucht haastte zich deze mededeling door te geven aan de vertegenwoordiger van de Commandant Binnenlandse Strijdkrachten (CBS) in Den Haag, bij wie hij toevallig ook een van de leden van het College van Vertrouwensmannen aantrof, die de in Londen verblijvende regering in het bezette gebied had aangewezen. Vertrouwensmannen hadden enige dagen eerder ook de inhoud van het gesprek tussen Seyss-Inquart en Hirschfeld vernomen. Het was duidelijk dat zij via de zenders waarover zij konden beschikken, de regering moesten inlichten. Dat geschiedde op 9 april, na een bespreking tussen Vertrouwensmannen en enige vertegenwoordigers van de CBS, waarbij ook Van der Vlucht aanwezig was. Tevens werd daar besloten dat de laatste nader zou trachten te onderzoeken of ook de Duitse militairen inderdaad tot capitulatie bereid zouden zijn. Bij een nieuwe bespreking met Schwebel, op 10 april, deed deze een stap terug. Kennelijk had hij bij het eerste gesprek te veel zijn eigen denkbeelden op de voorgrond gesteld. Nu — na een gesprek met Seyss-

Het College van Vertrouwensmannen. Zittend van links naar rechts: Drees, Bosch van Rosenthal, Cleveringa, Stokman. Staand van links naar rechts: Oranje, Neher, de

dames Van Lennep en Van de Wall Bake, Le Poole, Cramer, Van der Gaag, en Slotemaker de Bruine. Het College had een groot aandeel in de pogingen de voedselnood te lenigen.

AANVOER VAN LEVENSMIDDELEN OVER HET IJSSELMEER (in tonnen)

Periode	Consumptie-aardappelen	Granen en aardappelmeel	Diversen	Rode Kruis	Totaal
15 jan. —21 jan. '45	4249	420	144	—	4813
22 jan. —28 jan. '45	66	—	47	—	113
29 jan. — 4 febr. '45	667	987	374	—	2028
5 febr.—11 febr. '45	3496	1374	822	—	5692
12 febr.—18 febr. '45	6423	562	725	3715	11.425
19 febr.—25 febr. '45	10.159	2730	737	—	13.626
26 febr.— 4 mrt. '45	4892	145	—	—	5037
5 mrt.—11 mrt. '45	14.220	2504	673	—	17.397
12 mrt.—17 mrt. '45	18.039	2573	1374	1550	23.338
18 mrt.—24 mrt. '45	9782	1765	2301	3733	17.581
25 mrt.—31 mrt. '45	8527	578	1275	2210	12.590
1 apr. — 7 apr. '45	8975	2040	1210	3329	15.554
8 apr. —14 apr. '45	10.615	1656	3827	—	16.098
15 apr. —21 apr. '45	556	100	353	—	1009

Nederlanders!

De Anglo-amerikanen probeeren door het aangekondigde neerwerpen van kleine hoeveelheden levensmiddelen uit vliegtuigen, den indruk te wekken van een hulpverlening tegen den hongersnood. In werkelijkheid kunnen zulke neergeworpen hoeveelheden Uw gebrek aan voedingsmiddelen nimmer opheffen.

Eén enkele scheepslading van ongeveer 6000 ton bijvoorbeeld, stelt voorop, dat duizenden zwaarbeladen vliegtuigen boven ons land moeten zwermen. Echter zou één scheepslading nog lang niet voldoende zijn voor een noemenswaardige leniging van den voedselnood.

De aangekondigde maatregelen der Anglo-amerikanen zijn derhalve louter propagandistische bluf.

Daartegenover hebben het opperbevel der Duitse Weermacht in Nederland en de Rijkscommissaris voor de bezette Nederlandsche gebieden, terwijl zij in beginsel hun onbaatzuchtigen steun aan de eerlijke verdeling van levensmiddelen transporten onder de Nederlandsche bevolking door het Nederlandsche voedselapparaat hebben toegezegd, het geallieerde opperbevel scheepstransporten voorgesteld, op dezelfde wijze als tot nu toe door het Rode Kruis, zoomede transporten uit de provincies Noord-Brabant en de Noorddoostelijke provincies, in nog grooteren omvang dan vroeger.

Slechts door zulke transporten is, wanneer zij in den van Duitse zijde gewenschten omvang door de Anglo-amerikanen toegelaten en bevorderd worden, werkelijke hulp en een eerlijke — niet slechts bij een willekeurig deel of bij den zwarten handel terecht komende — verdeling onder alle Nederlanders gewaarborgd.

Wanneer zij werkelijk van goeden wille zijn, moeten de geallieerden het met deze hulpverlening aan het Nederlandsche volk eens zijn. Alle andere pogingen der geallieerden kunnen, naast de zinloze propaganda, slechts opgevat worden als bedekte militaire bedoelingen tegen de Duitse verdediging. Als bijvoorbeeld de Duitse troepen niet tegen de, met het oog op het neerwerpen van levensmiddelen voor de Nederlandsche bevolking, laagvliegende vijandelijke vliegtuigen optreden, kunnen Duitse stellingen, toevoertransporten en dergelijke ontdekt en bestreden, valschermpjes afgezet, wapens neergeworpen en andere voor de Duitse Weermacht nadeelige handelingen ingeleid worden, welker uitwerking het Nederlandsche grondgebied slechts nutteloos verder verwoesten.

Om deze redenen moeten zulke oogmerken van den vijand van Duitse zijde afgewezen worden. De hongersnood wordt door daadwerkelijke hulp, namelijk door de mogelijkheid en de doorvoering van scheepstransporten, bezworen, niet door propaganda-trucs en gecamoufleerde vijandelijke handelingen.

DE RIJKSCOMMISSARIS
VOOR DE
BEZETTE NEDERLANDSCHE GEBIEDEN

bekoren. 'We have them in our grip', was zijn commentaar. Maar bij een tweede gesprek op 18 april liet ook hij blijken dat Seyss-Inquarts wapenstilstandsvoorstel de enige reële mogelijkheid bood de bevolking van de Nederlandse grote steden tijdig te hulp te komen. Tijdig, dus vóór 1 mei, als de laatste voorraden uitgeput zouden zijn. Voor een bevrijding door militaire actie waren onvoldoende troepen beschikbaar en het was bovendien duidelijk dat een poging daartoe gepaard zou gaan met verwoesting, inundatie en zware verliezen aan mensenlevens. Churchill wilde de verdere afwikkeling in handen van generaal Eisenhower stellen, die daartoe de nodige instructies zou moeten ontvangen van de *Combined Chiefs of Staff* in Washington. Op 23 april arriveerde het desbetreffende telegram op Eisenhower's hoofdkwartier te Reims. Er waren na de bespreking van Seyss-Inquart met Van der Vlugt en Six precies elf dagen verlopen.

Voor het College van Vertrouwensmannen en de CBS, die in Nederland op de geallieerde beslissing wachtten, leken deze dagen eindeloos lang. Het broodrantsoen was voor de tweede maal teruggebracht, nu tot 500 gram per week. Bovendien hadden de Duitsers nieuwe wondaden bedreven. Op 14 en 15 april vonden in Noord-Holland nog ruim dertig executies plaats, op 17 april liet de *Wehrmacht* de dijk van de Wieringermeerpolder springen. Op allerlei andere plaatsen gingen de Duitse troepen door met voorbereidingen voor soortgelijke acties. Vertrouwensmannen en CBS reageerden met een reeks protesten. Van der Vlugt richtte in deze dagen namens hen vijftien — deels uitvoerige — brieven tot Schwebel en Seyss-Inquart, waarin deze protesten waren

Links: de Duitsers trachtten de voedselhulp door de geallieerden tegenover de Nederlandse bevolking voor te stellen als 'zinloze propaganda'. Zij wilden zich de hulp als eigen verdienste toeëigenen.

Rechtsboven: het Zweedse Rode Kruis zond per schip voedsel naar Delfzijl. Toen de nood het nijpendst was, brachten deze zendingen enige verlichting voor het met de hongerdood bedreigde West-Nederland.

Rechts: voor de gaarkeukens vormden zich tegen het einde van de hongervinter lange rijen etenshalers. Brandstofgebrek noopte de keukens op 24 april het verstrekken van maaltijden te staken.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

werd de volgende dag in Londen voortgezet.

De Nederlandse regering had al in de laatste maanden van 1944 herhaalde malen de aandacht van de geallieerde regeringen en van generaal Eisenhower gevraagd voor de noodtoestand in West-Nederland en trouwens ook voor de voedselvoorziening van het bevrijde zuiden, die nog alles te wensen overliet.

Het lot van de Nederlandse bevolking had ook in de internationale pers aandacht gekregen en uit Zweden waren begin 1945 onder rodekruisvlag enige voedselschepen in Delfzijl aangekomen. In maart 1945 werkte de regering aan een plan deze zendingen van het Rode Kruis op te voeren tot 5000 ton per week.

Begin april nam Churchill deze zaak persoonlijk in handen en stelde hij president Roosevelt voor door Zwitserse bemiddeling de medewerking van de Duitse regering te vragen voor de uitvoering van dit plan en tegelijkertijd de Duitsers op hun verantwoordelijkheid te wijzen. Door een weigering zouden zij zichzelf als moordenaars brandmerken. Op 10 april, twee dagen voor zijn dood, seinde Roosevelt zijn instemming.

Toen minister-president Gerbrandy op zondag 15 april het nieuws uit Nederland aan Churchill voorlegde, wist hij dus dat hij op diens aandacht en sympathie mocht rekenen. De gedachte aan onderhandelingen met de bijna verslagen Duitsers kon Churchill echter weinig

vervat. Inderdaad werden de executies toen stopgezet. Een aantal ernstig mishandelde gevangenen van een *SS-Jagdkommando* in Loosdrecht werd zelfs door de *Grüne Polizei* bevrijd. De vernielingen door Duitse troepen kwamen niet geheel onder controle. Daarvoor waren de verbindingsmisschien ook te slecht geworden en was de discipline beslist te zeer verslapt.

Op 26 april kwam de verlossende mededeling van generaal Eisenhower binnen. Hij verzocht aan Seyss-Inquart en de Duitse militaire bevelhebbers mee te delen dat zijn vertegenwoordiger hen zo spoedig mogelijk zou willen ontmoeten. Zo kwam het tot de besprekingen te

Achterveld op 28 en 30 april. Intussen had Eisenhower reeds per radio de eerste maatregelen bekend gemaakt: geallieerde vliegtuigen zouden voedsel boven Nederland afwerpen. De besprekingen hadden tenslotte dus tot het beoogde doel geleid. Door de spoedige algehele capitulatie van Duitsland was het effect op de voedselaanvoer niet meer zo spectaculair, maar toch niet te verwaarlozen.

In het bezette gebied hadden zij echter nog een heel ander gevolg: er ontstond een heftig conflict tussen Vertrouwensmannen en CBS enerzijds en de samenwerkende verzetsorganisaties anderzijds. Bij het begin van de onderhandelingen hadden Vertrouwensmannen en CBS besloten zelfs de top van het georganiseerde verzet, de Contact-Commissie (CC), niet in te lichten. Men achtte het risico van uitlekken te groot. De CC telde weliswaar slechts vier leden, maar deze vertegenwoordigden een twintigtal organisaties, met wie zij in de zogenaamde sectorenvergaderingen regelmatig ruggespraak hielden.

Ondanks deze geheimhouding duurde het slechts kort of ook de illegaliteit vernam bij geruchte wat er gaande was. Na het — eveneens uitgelekte — vertrek van de Vertrouwensmannen Neher en Van der Gaag naar Londen vroegen de leden van de CC hun voorzitter W. Drees opnieuw en zeer dringend hen ter zake in te lichten. Drees verkeerde in een moeilijke positie: hij was zowel voorzitter van de CC als lid van het College van Vertrouwensmannen. Hij deelde nu aan de leden van de CC persoonlijk mee dat er inderdaad besprekingen gaande waren ter verlichting van de voedselsituatie. In de illegaliteit wist men echter dat er ook over wapenstilstand gesproken was, en men constateerde dat de geallieerde

Ad Windig

Ned. Archief

opmars over de Veluwe nagenoeg tot staan was gekomen. Op 18 april zond Radio Oranje een mededeling uit waaruit men kon afleiden dat het offensief wellicht niet zou worden voortgezet. De eenentwintigste verzonden drie leden van de CC, na ruggespraak met een reeks organisaties en nadat zij opnieuw tevergeefs getracht hadden nadere inlichtingen te krijgen over de stand van zaken, het volgende telegram aan koningin Wilhelmina, de minister-president, prins Bernhard en generaal Eisenhower:

'De ondergetekenden dringen aan op zoo snel en doortastend mogelijke bevrijding van Westelijk Nederland op een basis van onvoorwaardelijke capitulatie der ingesloten Deutsche troe-

zetsbeweging zich distantieerde van het door Vertrouwensmannen en de commandant van het gewapend verzet voorgestelde plan? Nog dezelfde middag stuurden Vertrouwensmannen een auto naar Amsterdam om de leden van de CC af te halen voor een bespreking. Het daaropvolgende overleg, dat enkele dagen duurde, verliep uiterst moeilijk. Vertrouwensmannen telegrafeerden naar Londen dat het telegram van de verzetsorganisaties wel zou worden teruggenomen nu deze werden ingelicht; de verzetsorganisaties telegrafeerden daaroverheen weer dat zij bij hun mening bleven. Alleen de adressering aan Eisenhower werd ingetrokken. Ook de gesprekken in Den Haag waren ten dele zeer geëmotioneerd.

hoogtepunt bereikt. Het had verbluffende prestaties geleverd en grote verantwoordelijkheden gedragen. Het had — ook in de toppen van de organisaties — door de SD-terreur juist in de laatste maanden grote en smartelijke verliezen geleden, maar het functioneerde nog vrijwel even goed als tevoren. Het vertegenwoordigde — bewuster dan vroeger — het grote neen, de afwijzing van de nazi-veroveraar en zijn barbaarse leer. Met hem onderhandelen leek een onmogelijkheid. Bovendien wist men uit ervaring dat de bezetter niet te vertrouwen was. Had hij zijn onbetrouwbaarheid immers niet opnieuw overduidelijk bewezen door de executies op 15 april en het onder water zetten van de Wieringermeer?

De verzetsorganisaties meenden nog andere, goede argumenten te hebben, die achteraf echter niet op de juiste feiten gebaseerd bleken te zijn. Zo meenden zij dat het geallieerde offensief op de Veluwe was gestopt wegens de inmiddels begonnen besprekingen en dat een snelle doorstoot naar Amsterdam mogelijk zou zijn. Zij wisten niet dat Eisenhower en Montgomery reeds weken tevoren tot de conclusie waren gekomen dat operaties in West-Nederland niet uitvoerbaar geacht moesten worden. Ook meenden zij, op grond van Schwebels eerste gesprek met Van der Vlugt, dat de Duitsers oorspronkelijk bereid waren geweest tot capitulatie, maar pas door de weke houding van de Nederlandse onderhandelaars op dat voornemen waren teruggekomen. Ook dat was onjuist. Schwebel persoonlijk achtte capitulatie de beste oplossing, maar Seyss-Inquart en Blaskowitz hadden die mening nooit gedeeld.

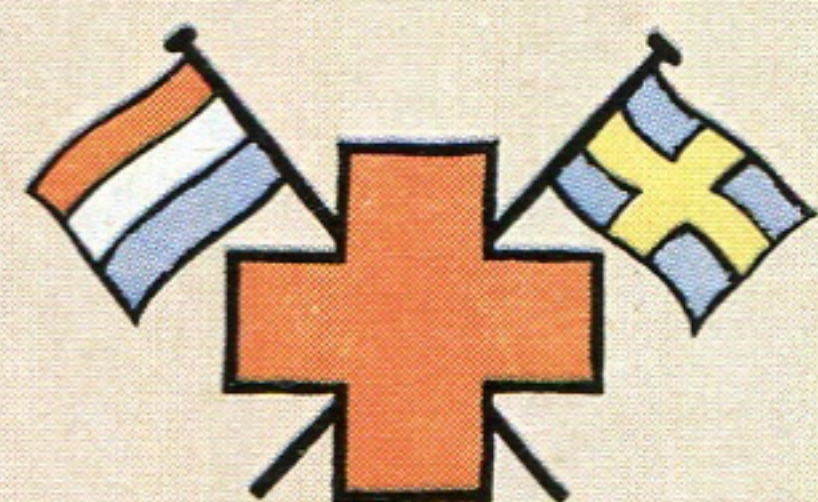
Tenslotte onderschatte men de ontzaglijke gevaren die gelegen waren in een *rücksichtslos* opblazen van dijken door de Duitsers. Het hoofd van Sectie V van de Binnenlandse Strijdkrachten, de majoor der Genie J. Kok, die deze gevaren als deskundige kon overzien, had daarover uitvoerig naar Londen gerapporteerd. Hij wist dat de dijken van de Haarlemmermeer, de Lekdijk, de sluizen bij IJmuiden en talloze andere punten door de Duitsers ondermijnd waren. Naar zijn vaste overtuiging zou, als de Duitsers alle voorbereide vernielingen uitvoerden, een groot deel van West-Nederland voor vele jaren onbewoonbaar worden. En terecht achtte hij de Duitsers tot deze vernielingen in staat. Een moeilijk te overzien complex van starre opvattingen over soldateneer, ondergangsstemming, onverschilligheid na vijf jaar oorlog en angst voor represailles tegen de gezinnen in Duitsland — in het *Wehrmachtbericht* van 12 april had Hitler nog maatregelen aangekondigd tegen de familie van generaal Lasch, die Königsberg aan de Russen had overgegeven — maakte de dreiging maar al te reëel.

In het vijfde deel van haar verslag concludeerde de Enquête-Commissie Regeringsbeleid 1940—45:

'Wanneer de Commissie dan ook het geheel van de gebeurtenissen overziet, spreekt zij als haar oordeel uit, dat Vertrouwensmannen en de CBS naar aanleiding van het door Seyss-Inquart op 2 april 1945 genomen initiatief een wijs beleid hebben gevoerd.'

West-Nederland was maar net aan hongerdood en totale verwoesting ontkomen.

LEVENS MIDDELEN ZWEEDSCHE ROODE KRUIS

OP VERSCHILLENDE DAGEN VAN DEZE WEEK IS HET DE

CENTRALE KEUKEN

DANK ZIJ DE SCHENKING VAN HET
ZWEEDSCHE ROODE KRUIS, MOGELIJK
ENKELE EXTRA VERZORGDE
MAALTIJDEN
TE VERSTREKKEN

pen. Elken vorm van onderhandeling, die niet oogenblikkelijke capitulatie beoogt, wijzen zij af. Het kennelijk geïnspireerde slot van het nieuwsoverzicht van Radio Oranje op 18 April heeft in de verzetsbeweging bestaande ongerustheid vasten vorm gegeven.

De gezamenlijke Verzetsbeweging in Nederland'

Een van de telegrafisten, die dit bericht te verzenden kreeg en die ook regelmatig de telegrammen van het College van Vertrouwensmannen naar Londen seinde, gaf het telegram van de verzetsorganisaties door aan Vertrouwensmannen. Deze schrokken uiteraard niet weinig. Welke indruk moest het in Londen en vooral in Reims maken als de ver-

**De hulp van het Zweedse Rode Kruis
maakte het mogelijk een paar
maal per week 'extra verzorgde
maaltijden' te verstrekken.**

Mannen die elkaar al lang uit het verzet kenden, soms zelfs veel hadden samengewerkt, stonden plotseling fel tegenover elkaar. Een van de secretarissen van Vertrouwensmannen verklaarde later dat het woord 'landverrader' bij deze discussies maar met moeite werd vermeden.

De heftige reactie van de verzetsorganisaties was heel begrijpelijk en mag niet alleen verklaard worden uit een gevoel van gepasseerd-zijn. Het verzet had in de hongerwinter zijn

MEER

ONDER WATER

J. ZWAAN

De zeventiende april 1945 was een stralende lentedag. Dat was een geluk bij een ongeluk, want duizenden mensen zouden zich die dag met hun hebben en houden moeten verplaatsen. Nog vóór de zon opging, verlieten de stoottroepen van de BS hun verzamelplaatsen rondom de Wieringermeerpolder; zij hadden daar de nacht doorgebracht, wachtend op het bevel op te treden tegen de Duitsers, die bezig waren de laatste voorbereidingen te treffen voor de inundatie van de Meer. Het onderwaterzetten zou niet doorgaan, was hun zo juist meegedeeld. Er zou overeenstemming zijn bereikt tussen de Duitsers en de top van de BS: de Duitsers waren bereid vernielingen en inundaties te stoppen als de geallieerden hun opmars in Nederland zouden staken en de ondergrondse haar activiteiten eveneens zou stilleggen. De stoottroepen echter geloofden niets van deze mededeling. Zij waren razend over wat in hun ogen een capitulatie was. Hun standpunt was: 'Nooit praten met de Duitsers.' Maar de BS-leiding had besloten geen gevechtscontact met de Duitsers te riskeren en de tot stoottroepen omgevormde KP'ers gehoorzaamden, zij het knarsetandend.

De bevolking van de Wieringermeer sliep op dat ogenblik nog gerust. Zij vertrouwde erop dat de illegaliteit samen met de bondgenoten de inundatie zou voorkomen. Er waren, ondanks ontvangen waarschuwingen en ondanks een door de gemeente ingestelde evacuatiecommissie, nauwelijks of geen voorbereidingen getroffen voor de vlucht. En dit ondanks het feit dat al geruime tijd bekend was dat de Duitsers bezig waren de dijken van de Meer klaar te maken voor vernieling. Al op 10 februari had *Oberleutnant* Asmann van het bezettingsgarnizoen op Wieringen telefonisch contact opgenomen met de dijkgraaf van het heemraadschap Wieringermeer. Hij had toen gevraagd om tekeningen van de dwarsprofielen van de dijk. Hem was echter geantwoord dat deze niet aanwezig waren. Enkele dagen later had een andere officier van de *Wehrmacht* het heemraadschap te Medemblik benaderd over technische gegevens omtrent de Wieringermeer. Korte tijd daarna arriveerde een groep Nederlandse *Wehrmacht*-arbeiders, die de dijk begonnen te ondermijnen. Het werk vorderde aanvankelijk erg langzaam. Op 15 april waren de gaten gereed en werden de springladingen aangebracht. Dit was bekend geworden nadat enkele leden van de ondergrondse erin waren geslaagd als arbeider door te dringen op het werkobject. Duitse militairen hadden de springladingen aangebracht. Deze

Gemeente Wieringermeer. Waarschuwing aan de bevolking.

Door den bevoegden Duitschen militairen commandant is mij medegedeeld, dat bij het optreden van terroristen of partizanen in georganiseerd verband in de Wieringermeer de Duitse weermacht geen oorzak zal kunnen worden de dijken te laten springen, met het gevolg, dat de Wieringermeer onder water komt. Het is van het grootste belang, dat wij voor deze ramp bespaard blijven en ik doe daarom een ernstig beroep op de bevolking om alles in het werk te stellen waardoor het optreden van partizanen of terroristen wordt verhinderd.

Voorts werd mij medegedeeld, dat door geallieerde vliegtuigen soms straatversperingen worden neergelaten. Deze moeten door de bevolking onmiddellijk worden opgeruimd. De gebruiker van den grond, in de nabijheid waarvan deze versperingen op den weg worden aangetroffen, wordt aansprakelijk gesteld en kan op zware repressie maatregelen, van het in brand steken van de woning rekenen.

Wieringerwerf, 14 April 1945
De Burgemeester van
Wieringermeer, A. SAAL.

Hoewel de BS-leiding zich aan bovenstaande waarschuwing hield en elk gevechtscontact met de bezetters verbood, bliezen de Duitsers drie dagen later toch de dijk op.

bestonden uit Engelse en Amerikaanse blindgangers (niet ontplofte bommen) van elk 200 tot 500 kilo. Ieder gat bevatte ongeveer 1000 kilo springstof.

Kwart over twaalf op die zeventiende april dreunden twee explosies: de dijk was gesprongen. Tot in Den Helder werden de knallen gehoord. Daar voerde op datzelfde ogenblik een Nederlandse Waterstaatingenieur besprekingen met Duitse officieren over het voorkomen van deze inundatie. De rapporteur bij

deze bespreking schreef dat de Duitsers zich tijdens het gesprek zeer voorkomend toonden, maar toen 'hörte man plötzlich einen Knall', waarop de Duitse officieren uitriepen: 'Nun ist das Wieringermeer dahin — wir haben dazu keinen Befehl gegeben — wie ist das möglich?' Hoe wisten deze heren op dat moment van de explosie dat deze *Knall* de Wieringermeerdijk vernietigde?

De bewoners van de Meer waren als verdoofd. Het ongelooflijke was gebeurd: door twee gaten in de dijk tussen Medemblik en Den Oever, ongeveer vijf kilometer ten zuiden van laatstgenoemde plaats, begon het water de polder binnen te stromen, aanvankelijk langzaam, maar het water vergrootte zelf de openingen. Op beide plaatsen was de dijk tot even beneden de waterspiegel weggeslagen. De waterstand in het IJsselmeer was op dat ogenblik 10 cm + NAP; de bodem van de polder lag ter plaatse 3,30 m - NAP. Drie uur na de explosie was het zuidelijke gat al 50 m breed en had het een diepte tot 1 m - NAP. Ten gevolge van de scherpe Duitse bewaking was het noordelijke gat toen onbereikbaar: militairen schoten op de controlerende dijkopzichter. De kracht van het water verwijdde de gaten met steeds grotere snelheid, zodat al in de loop van de middag het waterpeil in de poldersloten belangrijk steeg. Twee etmalen later was de polder volgelopen.

De ontruiming van de polder verliep nogal ongeorganiseerd, ondanks de al op 26 februari 1944 bekend gemaakte richtlijnen voor een eventuele evacuatie. Ieder zocht een eigen heenkomen. In de eerste uren, toen het water nog slechts binnensijpelde, wachtten de meeste bewoners werkeloos af. Enkel brachten wat meubilair naar de bovenverdiepingen van hun huizen. Men scheen nauwelijks te beseffen dat de inundatie de polder geheel onbewoonbaar zou maken. Sommigen meenden dat het water in de polder analoog aan andere inundaties niet meer zou stijgen dan een centimeter of vijftig.

Ook de gemeente Wieringermeer had zo goed als niets voorbereid, alleen het gemeentearchief was, overigens pas op 16 april, overgebracht naar Lutjekolhorn, het enige deel van de gemeente dat bij een overstroming droog zou blijven. Het Domeinkantoor had als enige instantie een evacuatieadres gezocht en gevonden in het kasteel Radboud in Medemblik. Het personeel van het kantoor moest echter nog vertrekken. De bevolking, zowel op de hoeven als in de dorpen, kwam slechts langzaam in beweging. In de meeste gevallen pakte

men pas laat in de middag, toen het water als een woest kolkende massa de polder begon binnen te vallen, inderhaast wat goederen bijeen en begon men weg te trekken.

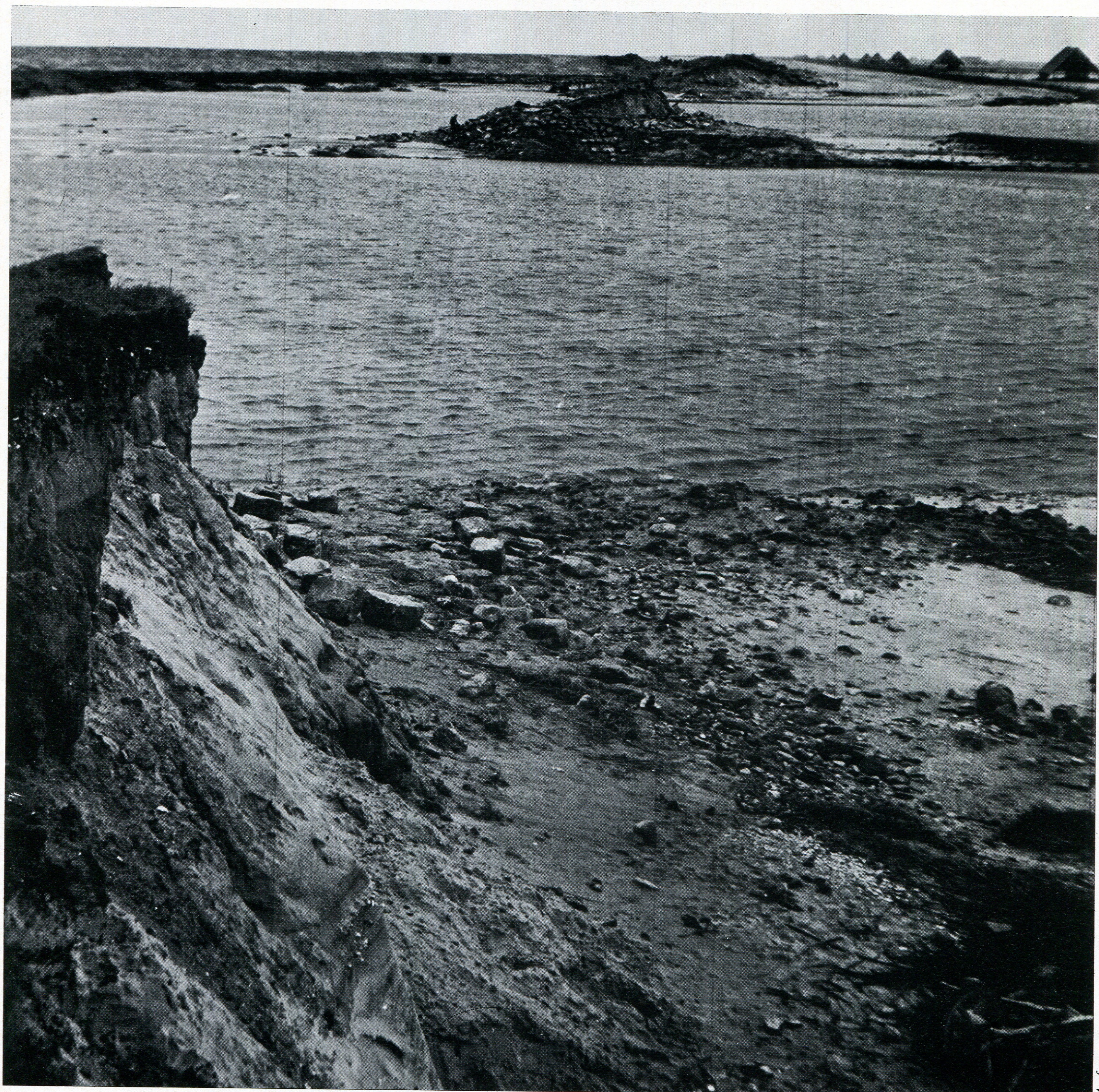
In de dorpen, vooral in Wieringerwerf, dat het diepst in de polder en het dichtst bij de gaten lag, leverde de vlucht nogal wat moeilijkheden op door gebrek aan transportmiddelen en organisatie. De boeren beschikten over eigen gerij en werkten vaak met elkaar samen; bij hen ging het wat georganiseerder te werk. Zij echter hadden weer veel bezittingen mee te nemen. Nergens ontstond ondanks dit alles een paniekstemming. De vele boeren die tegen de avond vertrokken, konden die avond het oude land niet meer betreden ten gevolge van

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

het oponthoud, veroorzaakt door het mee te voeren vee. In de Oostwaardhoeve, het voormalige landbouwopleidingskamp voor joodse Palestijnse jongeren, bracht een aantal evacués de nacht door. Uit de dorpen vluchtten velen naar de dijk of de terp bij Wieringerwerf; enkelen bleven achter op zolders of bovenverdiepingen.

Het duurde een volle week voor de laatste bewoners uitweken naar het oude land bij Medemblik, en dat dan nog onder dwang. Zij hadden gebivakkeerd in dijkmagazijnen en zelfgebouwde hutten op de IJsselmeerdijk bij de Oude Zeug. Toch kwam niemand om en verdronken slechts dertig stuks vee. De meeste Wieringermeeders slaagden erin op tijd een

Anefo

onderdak te vinden in de omringende woon- gebieden. Later trokken velen vanhieruit verder het land in naar familie of kennissen, daar de eerste, meestal geïmproviseerde onderkomens zich vaak niet leenden voor permanente be- woning.

In de toenmalige hoofdplaats Middenmeer waren graanvoorraden opgeslagen, die deels konden worden gered. Toen een districts- commandant van de LO uit een van de tegen de polder gelegen Westfriese randdorpen aan- kwam in Middenmeer om er de voedselvoor- raden af te voeren en veilig te stellen voor de Nederlandse en illegale proviandering, leek men in de Meer de ernst van de toestand nog steeds niet in te zien. De beheerders van de magazijnen maakten op dat moment althans nog geen aanstalten het graan in te laden, hoewel de benodigde schepen gereed lagen. De LO'er pakte de zaak meteen aan en begon de voedselvoorraden — zowel de regerings- opslag als de nog te schonen partijen — en het zaaizaad in te schepen. In de polder begon men toen al op grote schaal te plunderen. Dat deden zowel de Duitsers, die in een aantal gevallen — om de vrije hand te hebben — de nog dralende boeren met geweld dwongen spoedig te vertrekken, als de Nederlandse zwarthandelaren en hongertrekkers, die in groten getale in en om de polder rondzwierven, zoals destijds iedere dag.

Ook bij het vervoer vanuit Middenmeer deden zich verscheidene onverkijkelijke tonelen voor. Sommige schippers zorgden dat ze zelf beter werden van het hun opgedragen transport en verdwenen spoorloos met hun lading. Ook de Duitsers, die met een colonne auto's kwamen 'meehelpen', verdonkeremaanden veel. Overal onderweg ruilden en verkochten de diverse vervoerders en hun begeleiders hun waren. De toestand liep dan ook grotendeels uit de hand. De Duitsers dirigeerden schepen die in Kolhorn aankwamen naar Den Helder; ande- ren voeren op last van de illegaliteit door naar Noord-Scharwoude. Er ontbrandden hevige ruzies tussen BS-commandanten die elkaar tegenwerkten en tussen de schippers en hun begeleiders van de ondergrondse. Hier en daar kwam het zelfs tot handtastelijkheden of werden sleepkabels doorgenhakt om te kunnen ontkomen aan de begeleiding, die de schippers als bewaking voelden.

Ten gevolge van al deze verwickelingen en incidenten kwam tenslotte slechts een klein deel van de broodnodige voorraden terecht op de verzamelpunten in Oudkarspel en Noord- Scharwoude; plaatsen die de BS-leiding voor dat doel had aangewezen. Een en ander was mede het gevolg van de dood van de geweste- lijke voedselofficier en laadmeester van de BS, A. C. de Graaf. Hij was een ondergedoken Wieringermeerboer en was op de morgen van

Linksboven: een eenzame wegwijzer herinnert aan de wegen die hier eens liepen.

Links: een van de twee dijkgaten waardoor het water met geweld de polder binnenstroomde.

Rechtsboven: deze sombere aanblik bood Wieringerwerf na de verraderlijke inundatie.

Rechts: vele polderboeren wisten met paard en wagen hun bezittingen te redden.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

de inundatie door de Landwacht gearresteerd en tijdens het transport naar Hoorn zogenaamd op de vlucht doodgeschoten. Ook zijn plaatsvervanger, S. L. Mansholt, die eveneens door de bezetter in verband met verzetsactiviteiten werd gezocht, was onbereikbaar.

De ondergrondse had die dag overigens meer te doen dan het bieden van de helpende hand bij het in veiligheid brengen van voedselvoorraden, hoe belangrijk dit op zichzelf ook was. Urgenter voor de BS was op dat ogenblik het bergen van de in de polder ondergebrachte wapens. De geallieerden hadden deze wapens boven Westfriese afwerpterrainen gedropt; zij waren naar de polder gebracht, waar een speciaal opgeleide groep ze zou schoonmaken,

wateren die de polder overdekten. Tegelijk met de zogenaamde legale bootjes, die achtergebleven meubilair, goederen, huisdieren en zelfs mensen gingen halen uit de tot een zee geworden polder, voeren de BS'ers uit over het hier en daar tot 6 meter diepe water (de gemiddelde diepte bedroeg 3 tot 4 meter).

Na de twintigste april werden de vaartochten noodgedwongen gestaakt: een zware storm bedreigde niet alleen West-Friesland met overstroming, maar verwoestte ook de meeste huizen en boerderijen in de polder. Het merendeel van de wapens was toen echter al uit de polder overgebracht naar veiliger plaatsen. Het overal rondrijvende meubilair, de ontwortelde bomen en de ruïnes maakten de

zwaar beschadigd. Bovendien bracht het water omvangrijke schade toe aan de binnenzijde van de IJsselmeerdijk tussen Den Oever en Medemblik, aan brugopritten, tochtsloten en kanalen. De fraaie beplanting ging zo goed als geheel verloren.

In de dijk waren op de plaats van de verwoesting grote gaten van 100 en 150 meter breed ontstaan; het gedeelte ertussen van ongeveer 30 meter was bijna onherstelbaar ontworicht. Met de ongeveer 8 miljoen kubieke meter water stroomde tevens zo'n 1 miljoen kubieke meter grond — vooral zand — de polder binnen. Een geheel oogstjaar ging verloren. De dijkgraaf van de Wieringermeer schatte in een overzicht van 17 augustus 1945

Otto van Nienhoff

revideren en distribueren over de ongeveer drieduizend man troepen van het SG (Strijdend Gedeelte) van de BS in Noord-Holland bevoorden Het IJ.

Naast een aantal van de ongeveer tweeduizend onderduikers, die vaak niet in gezelschap van de legale evacués konden ontkomen over de zwaar bewaakte dijken, waren ook aanzienlijke partijen wapens in de polder achtergebleven. Het was uiteraard zeer gevaarlijk deze wapens, met de bijbehorende ammunitie, te redden; verscheidene van de rond de polder samengetrokken stoottroepen hielden zich na de inundatie met het in veiligheidbrengen ervan bezig. Op 19 april waagde de BS zich met schuiten op de intussen wat tot rust gekomen

Onder deze watervlakte lag het voornaamste plein van Wieringerwerf. Op de voorgrond het beeld van de Zaaier, dat nog gedeeltelijk boven het water bleef uitsteken.

polder sindsdien tot een zo goed als onbevaarbare binnenzee.

Ondanks de overrompeling was toch nog betrekkelijk veel gered. Veel meer was echter verloren gegaan: 20.000 hectare land, drie dorpen met samen 536 huizen en 513 boerderijen waren onder water gekomen; 451 woningen werden geheel verwoest, evenals 383 boerderijen, plus nog 127 landbouwschuren en 74 arbeiderswoningen, die op de erven van de hoeven stonden. Alle overige gebouwen werden

de directe schade al op 50 tot 60 miljoen gulden, met inbegrip van de droogmaking in 1945/1946. De bevolking van ongeveer zeventuizend personen moest elders worden onderhouden. De totale schade kan dan ook gevoeglijk veel hoger worden gesteld dan het geschatte bedrag. Het duurde tot 18 december 1953 voor de laatste vluchteling zijn volledig herstelde hoeve opnieuw kon betrekken.

In 1954, toen voor de Wieringermeer een gemeentewapen werd vastgesteld, kreeg de ramp van april 1945 haar vereeuwiging doordat het schuins gevierendeelde schild van dit wapen in haar onderste kwartier, in goud op lazuur, met een springende granaat werd beladen, als symbool van de overstroming.

DE OPSTAND VAN DE GEORGIËRS
OP TEXEL

OOSTFRONT AAN HET MARSDIEP

LOUIS SINNER

De Eijerlandse vuurtoren, het laatste bolwerk
van de op Texel in opstand gekomen
Georgiërs. Van hen werden er hier 57 door de
Duitsers doodgeschoten of levend begraven.

Tot zeer kort voor het einde van de oorlog meenden de bijna tienduizend bewoners van het eiland Texel, dat het lot hun gunstig gezind was. De bezettingsjaren waren op het eiland bijna vreedzaam verlopen. De kleine Duitse bezetting had op dit door de zee omspoelde stukje Nederland van nog geen negentien-duizend hectare een gematigd bewind gevoerd; in de laatste oorlogsjaren had Texel verscheidene groepen gemoedelijke Russische soldaten in garnizoen gehad. De verhouding bezetter-bevolking was nooit echt vijandig geworden, ofschoon er op het eiland onder leiding van de secretarieambtenaar Kelder wel een Nederlandse ondergrondse verzetsgroep bestond, die zich erop had voorbereid om indien nodig

Duitsers bleven hen wantrouwen en daarom werden zij met kleine groepjes ingedeeld in grote Duitse onderdelen, zodat zij doorlopend in de gaten konden worden gehouden. Toch gelukte het de Russische ex-krijgsgevangenen in een aantal gevallen steeds weer contact te krijgen met illegale verzetsorganisaties. In Polen werkten ze samen met de partizanen, in Frankrijk met de maquis en de achthonderd Georgiërs op Texel hadden tijdens een verblijf aan de kust bij Zandvoort contact gehad met de verzetsbeweging in Nederland.

Op Texel hadden de achthonderd Georgiërs waarschijnlijk rustig het einde van de oorlog afgewacht, als de Duitsers niet eind maart 1945 aan een deel van hen het bevel hadden

gische officieren op Texel tot de opstand. Zij waren met achthonderd man en de Duitse bezetting telde slechts vierhonderd voor het merendeel oudere militairen. In de nacht van donderdag 5 op vrijdag 6 april 1945 zou de opstand onder de inspirerende naam 'Dag der Geboorte' worden begonnen. Iedere Georgiër had 'zijn eigen Duitser' aangewezen gekregen om onschadelijk te maken.

's Nachts om één uur viel op Texel het eerste schot. In zes ploegen verdeeld, zouden de Georgiërs in enkele uren het eiland van Duitsers zuiveren. De opstand begon echter met een gevoelige tegenslag: op de noordelijke en zuidelijke punt van het eiland stond zwaar, verdragend geschut, door honderd negentig

met de wapens in de hand te kunnen ingrijpen. De achthonderd Georgische militairen die in het voorjaar van 1945 in Duits uniform naar Texel kwamen, kregen al spoedig de volle sympathie van de Nederlanders. Als de Georgiërs op hun met paarden bespannen huifkarren over het eiland reden, was het hun duidelijk aan te zien dat zij niet warm liepen voor de idealen van het Derde Rijk. Vele Nederlanders hadden op Texel een wat moeizaam contact met de Georgiërs. Men hoorde dat zij, evenals vele andere Russische krijgsgevangenen, door de Duitsers voor de keus waren gesteld: dwangarbeid of dienstneming in het Duitse leger. In 1943 waren grote groepen van hen overgebracht naar West-Europa, maar de

Met de reddingboot 'Joan Hodshon' voeren vier Georgiërs en enige BS'ers binnen twaalf uur naar Engeland om hulp voor de opstand te vragen. Ze verdwenen echter in kampen voor politiek onderzoek en de opstand mislukte.

gegeven zich gereed te maken voor vertrek naar het front in Oost-Nederland. Waren zij met hun gehele — 882e — Georgische bataljon ingezet, dan zouden ze aan het front gewoon zijn overgelopen naar de geallieerden, zoals dat al meer was gebeurd. Nu slechts een gedeelte van hun onderdeel naar het front ging, moesten de achterblijvers de wraak van de Duitsers vrezen.

Om dit dilemma te ontgaan besloten de Geor-

Duitsers bemand. De Georgiërs slaagden er niet in deze twee batterijen, die het hele eiland bestreken, aan het begin van de opstand te veroveren. Voorts waren de Georgiërs er zo van overtuigd geweest dat hun opstand succes zou hebben, dat ze het niet nodig hadden geoordeeld de Nederlandse verzetsbeweging op Texel van hun plan op de hoogte te brengen. Nadat midden in de nacht overal op het eiland de schietpartijen waren begonnen, werd pas vroeg in de morgen van vrijdag 6 april de Nederlandse ondergrondse gewaarschuwd. Commandant Kelder kreeg het verzoek honderd Nederlandse mannen te verzamelen, die namens alle Nederlanders op Texel zich solidair moesten verklaren met de opstandelingen. Na

een oproep van de verzetsman meldden zich tweehonderd Nederlandse mannen; vijftig van hen die militaire ervaring hadden, werden door de Georgiërs bewapend om aan de strijd mee te doen.

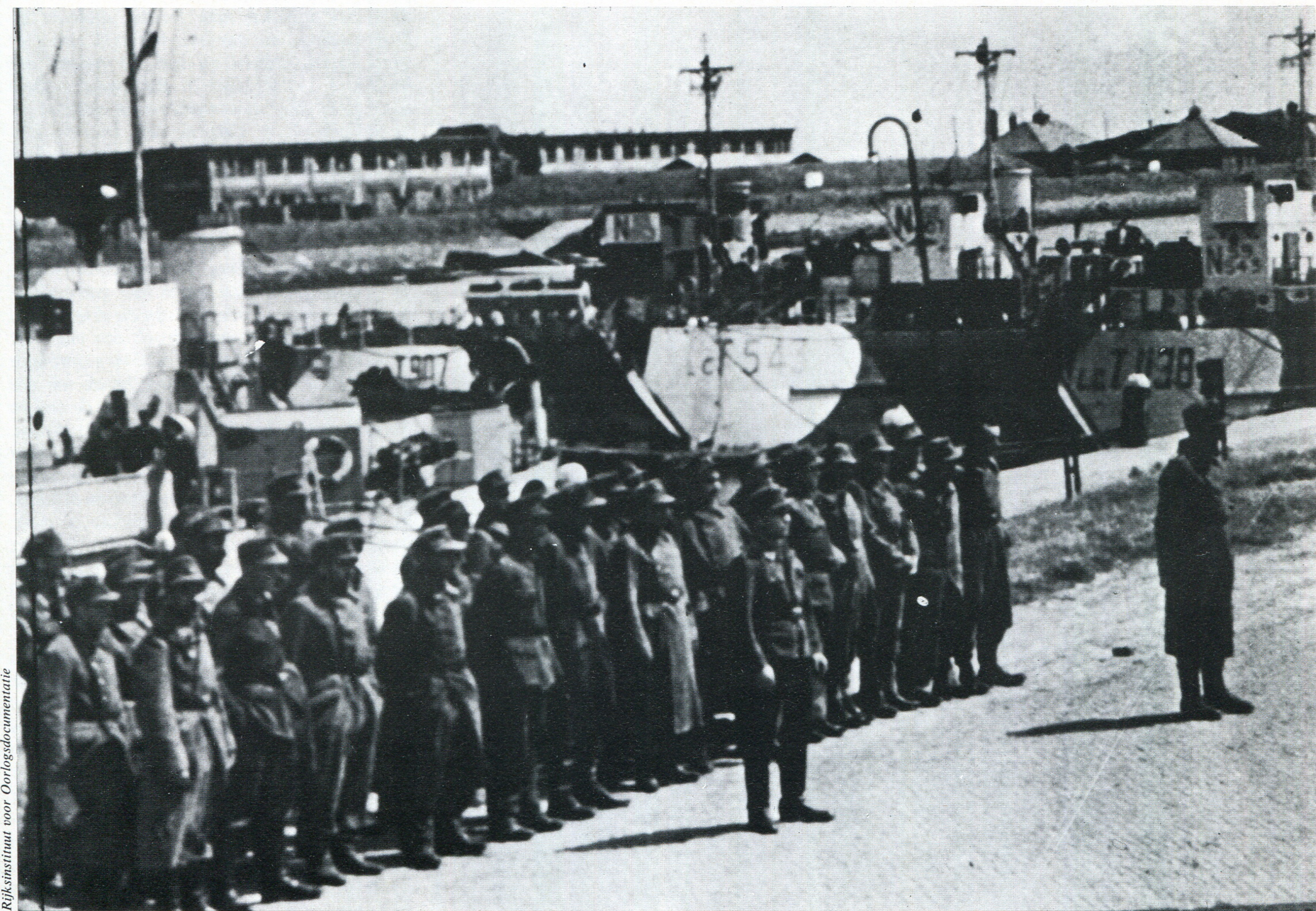
Het hoofdkwartier van de opstandelingen werd gevestigd op het landgoed Texla, ongeveer in het midden van het eiland, even ten noorden van Den Burg. Vrijwel onmiddellijk nadat het vrijdagmorgen licht werd, begon het niet-veroverde geschut dit hoofdkwartier te beschieten.

Inmiddels hadden enkele Duitsers het nachtelijk duister benut om per bootje het Marsdiep over te steken en zij sloegen in Den Helder groot alarm. Toen het die eerste dag van de

besloten vrij algemeen de Georgiërs toch zoveel mogelijk te helpen. Zij raakten daardoor nauw betrokken bij een strijd die aan beide zijden op zeer barbaarse wijze werd gevoerd. Duitsers die zich aan de Georgiërs overgaven, werden onder toezeggingen van een vrijgeleide onmiddellijk neergeschoten; Duitsers sleurden zwaargewonde Georgiërs uit geïmproviseerde ziekenhuisjes en vermoordden hen.

Al in de vroege morgen van vrijdag 6 april kregen de Duitsers veertien Nederlanders te pakken van wie zij vermoedden dat ze de opstand steunden. Vier van hen wisten te ontvluchten; de overige tien werden neergeschoten en hun lichamen in zee gegooid. De Duitsers maakten voorts bekend dat iedere Neder-

naten voor een groot deel in puin geschoten. De Nederlandse ondergrondse, die vreesde voor een snel en fataal einde van de opstand, poogde radiocontact te krijgen met Engeland om de geallieerden te verzoeken het geschut op beide uiteinden van Texel te bombarderen. Zou dit uitgeschakeld worden, dan kon men pogen de toevoer van nieuwe Duitse troepen te verhinderen, waardoor de opstand een kans van slagen zou krijgen. Toen radiocontact onmogelijk bleek, werd zondagavond 8 april in het diepste geheim de reddingboot 'Joan Hodshon' gereedgemaakt voor de tocht van tweehonderd veertig kilometer. Binnen twaalf uur bereikte de 'Hodshon' Engeland, maar de Nederlandse en de Georgische opvarenden

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

opstand licht werd, kwamen aan de zuidpunt van Texel de eerste honderd man Duitse hulp-troepen aan wal. Zoals zo dikwijls bij geïsoleerde initiatieven tijdens een oorlog, meenden ook de Georgiërs op Texel dat de gehele wereld hun opstand ademloos volgde. Zij vertelden de Nederlanders op Texel, enige uren nadat de opstand was begonnen, dat heel Nederland tegen de Duitse bezetting was opgestaan en dat de eerste geallieerde luchtlandingen op Texel elk moment konden worden verwacht. De Nederlanders, die via clandestiene radio's hoorden hoe de Engelse zender met geen woord repte over de gebeurtenissen op het eiland, waren over het succes van de opstand over het algemeen zeer sceptisch gestemd, maar zij

Van de achthonderd Georgiërs op Texel overleefden er tweehonderd vijftig de strijd, vooral dank zij de Texelaars bij wie zij onderdoken. Hier staat een deel van hen aangetreden om te worden gerepatriëerd.

lander die, in welke vorm dan ook, de Georgiërs hielp, standrechtelijk zou worden neergeschoten en dat zijn huis zou worden verbrand. De eerste doelgerichte maatregel van de Duitsers tegen de opstand was het platschieten van het hoofdkwartier Texla. Na vierentwintig uur hadden de Duitsers het gehele zuidelijke deel van Texel tot en met het dorp Ongereren weer stevig in handen. Den Burg was eerst door twintig vuurmonden met achttienhonderd gra-

verdwenen in allerlei kampen voor politiek onderzoek en hun smeekbeden om de Georgiërs op Texel te hulp te komen, werden niet serieus in behandeling genomen.

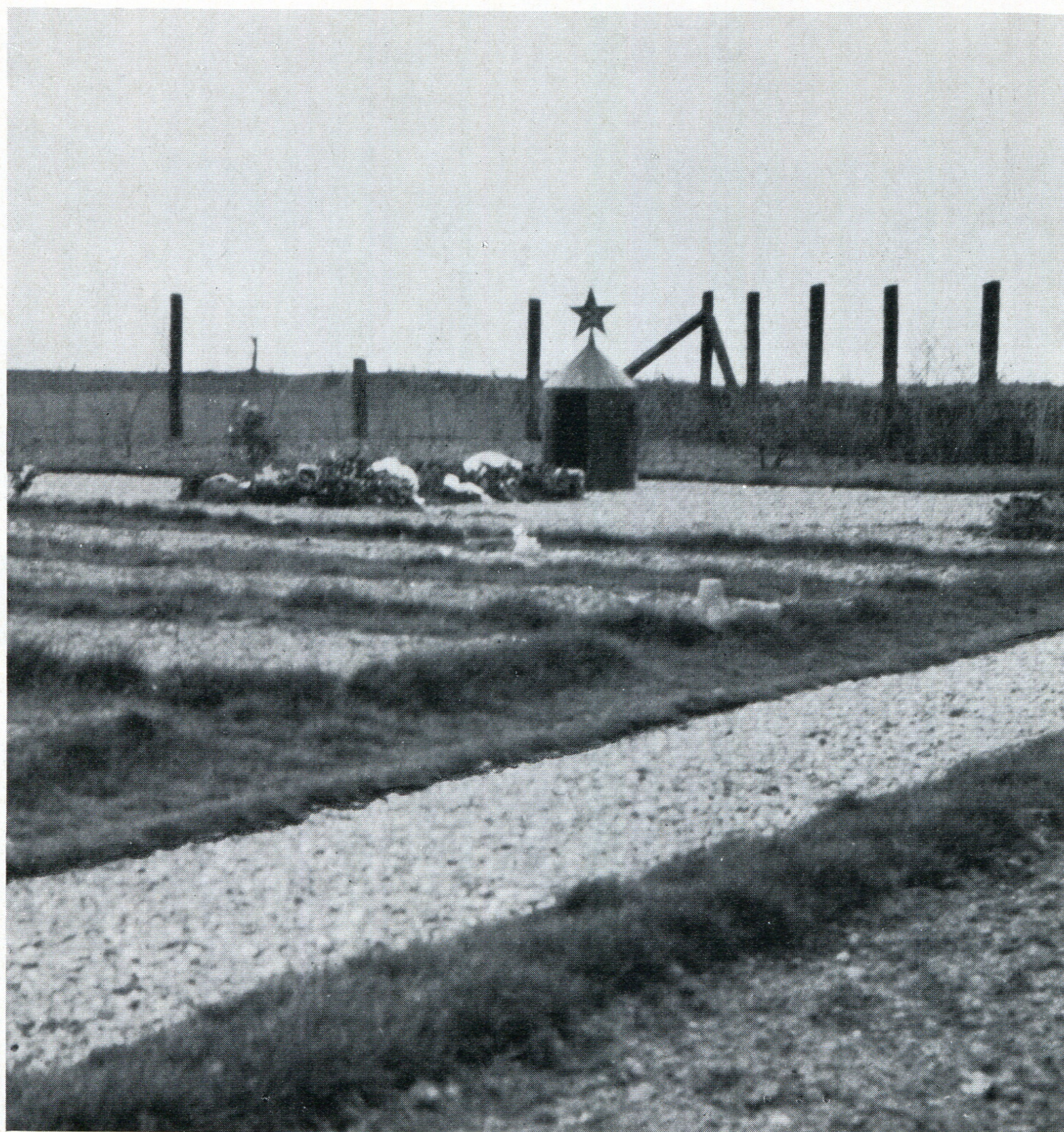
Inmiddels werd op Texel aan beide zijden met grote bloeddorst en wisselend succes gevochten. Bij De Koog wisten de Duitsers in de loop van zondag 8 april zesendertighonderd man bijeen te brengen, maar de vierhonderd Georgiërs sloegen tot driemaal toe een zorgvuldig voorbereide aanval af. Pas op dinsdag 10 april werden zij gedwongen De Koog te verlaten. In de loop van die dramatische zondag 8 april wisten de Duitsers de Georgiërs terug te drijven naar het noordelijk deel van Texel, het Eijerland, waar de zwaarste gevechten

zouden worden gevoerd. Om 8 uur 's avonds vloog daar de eerste boerderij in brand — de eerste van de veertig die in de komende dagen platgebrand zouden worden.

Hoewel zij door gestadige aanvoer uit Den Helder al spoedig numeriek verre in de meerderheid waren, aarzelden de Duitsers nog geruime tijd voor zij tot de definitieve aanval overgingen. Zij begonnen de actie tegen Eijerland met een systematische beschieting: donderdagavond 12 april was de gehele zuidrand van Eijerland één laaiende vuurzee. Een goed voorbereide Duitse aanval op het vliegveld Vlijt mislukte: van de driehonderd aanvallende Duitsers sneuvelden er honderd tweeënveertig. De woedende Duitsers, die uiteraard wisten

Georgiërs die dit laatste steunpunt tot het uiterste hadden verdedigd, moesten hun eigen graf graven en werden vervolgens door de Duitsers neergeschoten of levend begraven. De dag daarop begonnen de Duitsers een grote drijfjacht over heel Texel, maar de Nederlanders hadden zich ontfermd over de paar honderd Georgiërs die de opstand overleefden; tweehonderd vijftig van hen bleven tot na de bevrijding op Texel verborgen.

De bevrijding kwam bijzonder laat. Na de vijfde mei 1945 werd op Texel de strijd tussen Duitsers, Georgiërs en Nederlanders onverdroten voortgezet. Pas op 20 mei arriveerde op het eiland een konvooi Canadezen, dat de Duitsers ontwapende. Toen hadden vijfhon-

Hogeberg, Texel

aan welke zijde de sympathie van de Nederlanders lag, gingen over tot grote plundertochten en andere vormen van terreur tegen de burgerbevolking.

Na tien dagen verbitterde strijd waren de Georgiërs teruggedrongen op een klein gebied rondom de vuurtoren op het noordelijke puntje van Texel. De Duitsers voerden twintig stukken geschut aan en begonnen zich, mede gesteund door enkele pantserwagens, een weg naar de toren te banen. De Georgiërs wisten dat de strijd verloren was. In kleine groepjes slopen zij door de Duitse linies om elders op Texel tot een soort partizanenstrijd over te gaan. Op zaterdag 21 april viel de zwaarbeschadigde vuurtoren in Duitse handen. De zevenenvijftig

De begraafplaats van de gevallen Georgiërs op Texel, waar na 1945 meermalen door Sowjetdelegaties kransen werden gelegd. Een Russisch plan om op Texel de opstand te verfilmen ging echter niet door.

derd vijfenzestig Georgiërs en honderd zeven-tien Nederlanders door de opstand het leven verloren.

Over de Duitse verliezen tijdens de opstand is nooit zekerheid verkregen, aangezien honderden zwaargewonde en gesneuvelde Duitsers naar Den Helder werden gebracht. Men schat echter dat aan Duitse zijde zeker zoveel slachtoffers zijn gevallen als aan Georgische en Nederlandse zijde tezamen.

KLOPJACHT OP RUSSEN

Een Texelse boekhouder schrijft in zijn dagboek:

Maandag, 23 April 1945 — De Russen zijn verslagen en verstrooid. Overal zwalken zij nu rond en worden door de Duitsers gezocht en achtervolgd. Vele Russen houden zich schuil in de Dennen. Vandaag hebben de Duitsers 'n begin gemaakt met de zuiveringsacties. Honderden Duitsers trokken (...) over de gehele breedte van 't eiland heen in Z. richting. Tegen achten kwamen zij bij ons aan met 't bajonet op 't geweer. Een viertal soldaten kwam ons huis binnen om te zoeken naar Russen. Anderen soldaten zochten om ons huis heen. In strooi en ruigte hopen staken zij met de bajonet als gekken. (...) Als daar 'n Rus onder gezeten had, zou hij daar niet levend onder vandaan gekomen zijn. (...) Toen de drie Duitsers hier binnenkwamen, moesten wij hen helpen zoeken. Wij moesten de kasten en deuren openen en altijd maar voorop lopen. Nu, dat durfden wij wel te doen omdat we wisten, dat hier toch geen Russen waren. We hadden niets te vrezen. Eerst moesten we allemaal nog onze persoonsbewijzen zien laten. De Moffen waren hier gauw uitgekeken. Ze vonden niets. Een van die drie Moffen nam nog 'n manchesterse broek van ons mee, die in de stal hing. Hij was in de sloot gesprongen en nam daarom maar 'n droge broek van ons mee. Z'n natte kleren trok ie uit op de stal en trok de gestolen broek aan. (...) Tegen tien, toen we nog even naar buiten gingen, stonden we zo ineens tegenover drie Russen, tot de tanden toe gewapend. Zij vroegen om brood en drinken. We gaven ze dit en toen vertrokken ze weer. Brutaal volk toch, die Russen. De Duitsers zaten nog géén KM van ons vandaan en de Russen lopen zomaar weer doodgemoedereerd achter hen aan. Vrees kennen ze om zo te zeggen helemaal niet.

In 'hoeve Plassendaal' hadden zich enige Russen verscholen, zonder weten van de eigenaar, de Fam. Witte, want die waren 'n tijdje geleden door de Duitsers uit hun huis gezet en hadden onderdak gekregen bij hun broer Martinus Witte van 'Rozenhout'. De Moffen kwamen daar aan bij Plassendaal en werden natuurlijk meteen door die daar aanwezige Russen beschooten. Daarom schoten ze de boerderij maar in brand. Enkele Russen kwamen te voorschijn en werden gevangen genomen. Die Russen moesten eerst hun eigen graf delven en daarna werden ze door de Moffen gefusilleerd op één na. Die ene overblijvende moest eerst z'n kameraden begraven en werd dan daarna zelf doodgeschoten en begraven door 'n Mof. Ze werden op 'n duivelse manier behandeld. Hoe kan 'n mens zo diep vallen en ontaarden. De Moffen bezaten geen greintje menselijkheid. In de Koog werden 'n paar Russen de ogen uitgesneden en de tong en nog andere ledematen. Men had 't gewoonweg met levende duivels te doen. We zullen hopen, dat die bloedhonden ook hun gerechte straf spoedig mogen ondergaan.

(Uit: 'Dagboekfragmenten 1940—1945' — Den Haag 1954)

DE VOEDSELDROPPINGS BOVEN
WEST-NEDERLAND

OPERATIE MANNA

M. G. EMEIS JR.

Dinsdag 24 april 1945 zendt Radio Oranje een bekendmaking uit van het geallieerd opperbevel aan de bevolking van West-Nederland: 'De vijand, die verantwoordelijk is voor uw voedselvoorziening, heeft verzuimd voldoende voorraden aan te voeren terwijl de verbindingen met Duitsland nog open waren. Nu hij door onze krijgsverrichtingen geïsoleerd en belegerd is en het misdadige besluit heeft genomen tot het laatste toe verzet te blijven bieden, zal hij niet in staat zijn u voor honger te behoeden. Daar uw voedselvoorraden uitgeput zijn, heeft de opperbevelhebber last gegeven, dat onmiddellijk levensmiddelen door vliegtuigen boven bezet Nederland moeten worden afgeworpen.' Dinsdag 24 april. De Centrale Keukens in de

De 'Princess Patricia', een van de Lancasters van 'RAF Bomber Command', wordt op een vliegveld in Engeland geladen met zakken vol voedsel, bestemd voor hongerend Holland. Aan de operatie namen 800 vliegtuigen deel.

grote steden zijn gesloten. Al twaalf dagen komt in Noord-Holland geen water meer uit de kraan, doordat het Provinciaal Waterleidingbedrijf zijn leveranties heeft gestaakt. Regenbakken komen plotseling in torenhoog aanzien. Ook al twaalf dagen is in Amsterdam, wegens 'dynamietaanlagen op instellingen van de Duitse bezettingsmacht', het ingaan van de spertijd vervroegd van 8 naar 7 uur 's avonds. Sinds no. 38720 van zijn 118e jaargang is het

Algemeen Handelsblad teruggebracht tot het formaat van 25 x 17 cm, dat is kleiner dan een blocnotevel. De opheffing van de groente-distributie is even verheugend als kostbaar. Spinazie doet f 2,50 à f 3,50, lilliputbloemkolen staan tegen f 6,50 geprijsd. 'Gaaf zwart kleur bekennen?', vraagt het Handelsblad. Dat doet de zwarte handel al maanden. Hij concentreert zich vooral in de Jordaan, die dan ook 'het zwarte werelddeel' van Amsterdam wordt genoemd.

Diefstallen richten zich voornamelijk op levensmiddelen. Uit een lagere school in de Barndesteeg bij de Nieuwmarkt worden blikjes sardines gestolen, die bestemd zijn voor de schoolkinderen. In de Spaarndammerbuurt overvalt

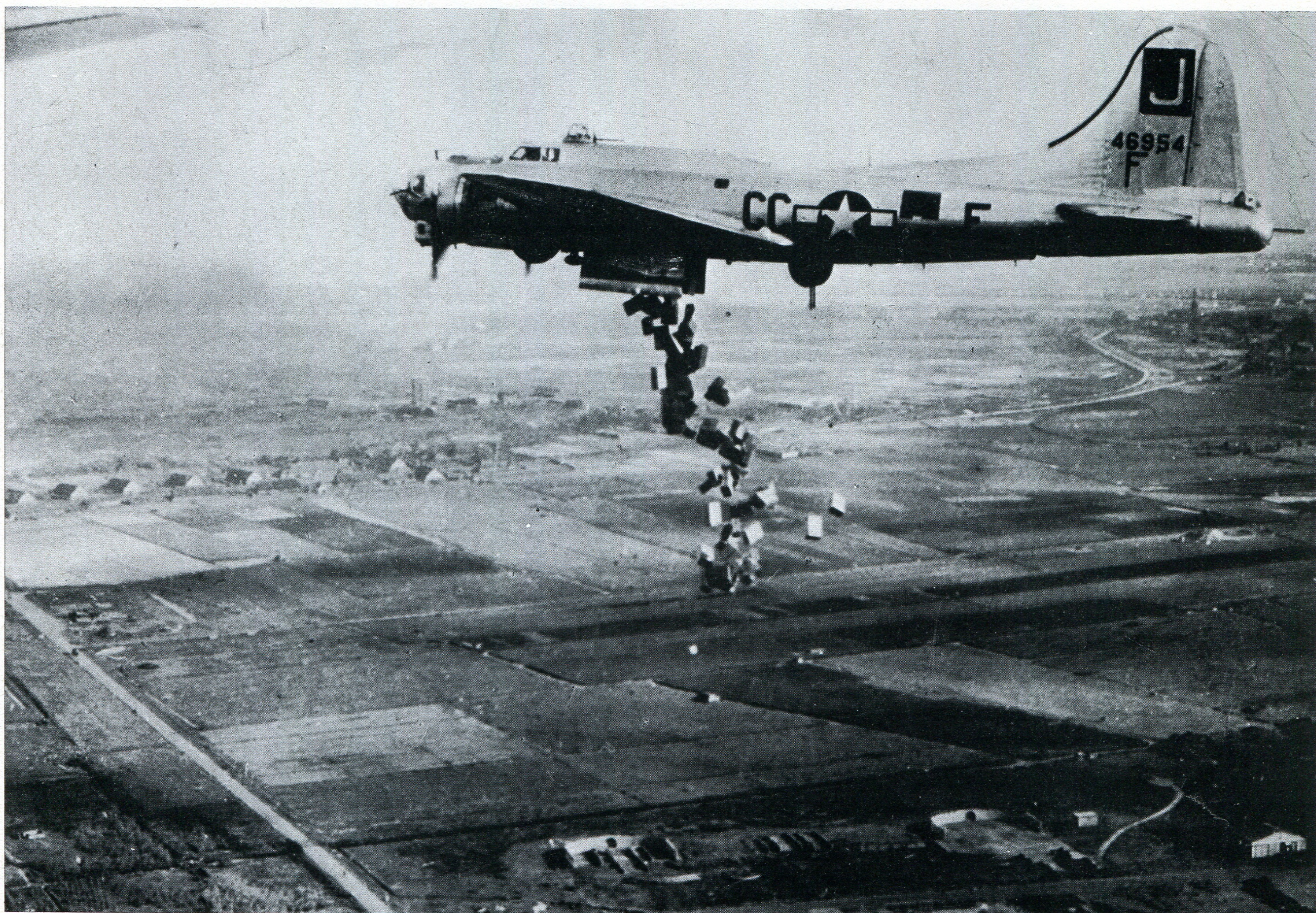
een groep mannen een bakkerij en rooft de laatste vijftien balen meel. In deze week van april wordt nog éénmaal bij een rantsoen Zweeds brood 125 gram margarine uitgereikt, alsook 250 gram havermout voor kinderen tot veertien jaar.

Het radiobericht van het geallieerde opperbevel werkt als een elektrische schok. De hoop herleeft. Eindelijk echt, volwaardig voedsel in zicht, geen gebakken bloembollen, geen afgekookte suikerbieten en geen vrijwel waardeloze surrogaten meer. En bovendien leeft de gedachte: als geallieerde bommenwerpers ongewapend boven West-Nederland kunnen vliegen, bewijst dat machtsvertoon de machteloosheid van de Duitsers. 'De toestellen zullen laag

deze bijzonderheden. De leden van de vijandelijke strijdkrachten die zich hieraan schuldig maken, zullen als oorlogsmisdadigers worden beschouwd en wij zullen ze als zodanig behandelen.'

Woensdag 25 april spreekt rijkscommissaris Seyss-Inquart het afwerpen van 'kleine' hoeveelheden levensmiddelen tegen. In alle mini-kranten laat hij publiceren dat het alleen om een propagandatruc gaat: 'Holle propaganda met daarachter verborgen militaire bedoelingen tegen de Duitse verdediging; terwijl bijvoorbeeld de Duitse troepen laag vliegende vijandelijke vliegtuigen onbestreden laten met het oog op het afwerpen van levensmiddelen voor de Nederlandse bevolking, zouden deze vlieg-

één zin aan toegevoegd: 'Een ieder die de mededeling van het geallieerd opperbevel heeft gehoord, wordt erop gewezen dat de voorbereidingen tot het brengen van het genoemde voedsel nog enige tijd in beslag zullen nemen.' Nog enige tijd — hoe lang is dat? De commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten (CBS) seint de volgende dag aan de Nederlandse regering in Londen: 'Na 6 mei eigen brood evenals aardappelen uitgeput. Nog een week 400 gram brood met in de grote steden enkele restanten scheepsbeskuit en taai. (...) Kaas uitgeput.' West-Nederland is aan het eind van zijn alimentaire Latijn. De bevolking is opnieuw in onzekerheid gestort; achter de schermen wordt echter druk onderhandeld. De Duitsers hand-

vliegen en hun last daar afwerpen, waar deze het gemakkelijkst door u kan worden verzameld', aldus de radioboodschap. 'Verwacht voedselpakketten bij dag en bij nacht. Als gij onze vliegtuigen hoort aankomen, moet gij in plaatsen waar de pakketten zouden kunnen vallen, dekking zoeken. De pakketten zullen niet met valschermen worden neergelaten en ze zullen zwaar genoeg zijn om, als ze u mochten raken, u ernstig letsel toe te brengen of zelfs te doden.' Het bericht bevat ook een waarschuwing aan de bezetters: 'Als de vijand probeert uw voedsel te stelen of als hij probeert op onze vliegtuigen te schieten, noteer dan zorgvuldig alle mogelijke bijzonderheden en vooral de namen van hen die dit doen. Meld

Aan de voedseldroppings boven West-Nederland namen behalve 500 Lancasters van de RAF ook 300 Vliegende Forten (B-17's) van de Amerikaanse luchtmacht deel, die per vlucht zo'n 800 ton voedsel meenamen. Gedurende de droppings, die negen dagen duurden, werd in totaal bijna 12.000 ton voedsel afgeworpen, verspreid over tien afwerpplaatsen.

tugten Duitse stellingen, aanvoertransporten en dergelijke kunnen waarnemen en bestrijden, valschermjagers neerlaten, wapens neerwerpen en dergelijke handelingen verrichten die schadelijk zijn voor de Duitse weermacht.' Die avond herhaalt Radio Oranje de verklaring van het geallieerde opperbevel, maar er wordt

haven hun voorkeur voor voedseltransporten over land uit Brabant en oostelijk Nederland en over zee via Rotterdam. Ook Nederlandse autoriteiten vrezen levensgevaarlijke incidenten bij te overhaaste voedseldroppings. Immers, volgens de Duitse verordeningen staat op het oprapen van voorwerpen afkomstig van geallieerde vliegtuigen nog steeds de doodstraf en zolang aan de Duitse formaties en aan de 'zeer ongedisciplineerde Landwacht' geen gewijzigde bevelen zijn gegeven, dreigen chaotische situaties waarvan de bevolking het slachtoffer kan worden. Vandaar dat zowel de CBS als het College van Vertrouwensmannen telegrafisch 'dringend opschorting voedseldropping' adviseert.

In de loop van donderdag 26 april gaat Seyss-Inquart overstag. Hij laat bij de contactman van het College van Vertrouwensmannen een brief bezorgen waarin hij na ruggespraak met generaal Blaskowitz vier afwerperterreinen aanvaardt in het gebied Leiden—Den Haag—Rotterdam: de renbaan Duindigt en de vliegvelden Ypenburg, Valkenburg en Waalhaven. Voorwaarde is dat ten westen van de lijn Zaandam—Aalsmeer—Gouda—Dordrecht de geallieerde luchtmacht geen andere activiteiten ontplooit. Om de Duitsers niet kopschuw te maken dringen de Nederlandse instanties in Den Haag en Londen er bij de geallieerden op aan de detailregeling van de droppings in nauw overleg met Seyss-Inquart vast te stellen en

men betaalt grif: men moet koken, men moet eten, men wil leven! De woekeraars weten dat en zij maken er gretig gebruik van. De onoordeelkundige sloop van leegstaande woningen kost vele doden. Bij de instorting van twee huizen in de Borgerstraat worden twee kinderen van vijf en tien jaar verpletterd. Een krant roept op, vergeefs natuurlijk, geen spoorwegbielzen te stelen en te verzagen, omdat die bij de wederopbouw van het spoorwegnet onmisbaar zullen zijn. De hoofdstedelijke evangelist Dijkstra trekt met twintig verkommerde kinderen van zijn tehuis 'Wees een zegen' de Jordaan in om ze aan de zwarthandelaren te tonen: 'Dit is jullie werk, van hun gezinnen hebben jullie de bonkaarten opgekocht. Maak

reden van dit besluit is, dat de Duitsers geen kans zien er tijdig al hun landmijnen op te graven. Op dezelfde dag telegraferen Vertrouwensmannen naar de regering-Gerbrandy in Londen, omdat zij van Radio Oranje een te triomfantelijke en te hatelijke berichtgeving over het begin van het voedselbombardement vrezen, althans mogelijk achten. Het College van Vertrouwensmannen vraagt een 'tactische radio-uitzending.' Tevens verzoekt het om bespoediging van hulp via Rotterdam, nu de Nieuwe Waterweg bevaarbaar is, en van de levensmiddelen- en vooral van de kolenaanvoer uit Zuid-Nederland, 'eventueel ook uit het Ruhrgebied!'

De CBS telegrafeert 27 april aan het geallieerd

hem aldus zoveel mogelijk 'gezichtsverlies' te besparen.

Inmiddels gaat het normale abnormale leven door. Het schijntje eten dat nog ter beschikking staat, moet worden toebereid. Dat geschiedt op kleine kacheltjes en kookbussen die met hout worden gestookt. In de grote steden houden de honger naar hout en de diefstal ervan gelijke tred. In de Amsterdamse Pijp, de Jordaan en op de Eilanden zijn straten waar bijna huis aan huis een houtzagerij is geïmproviseerd. De houtprijs, binnen een paar maanden verdubbeld, ligt ver boven een gulden per kilo. De zagers rekenen f 35,— per zak, die soms 25 kg en soms nog geen 20 kg bevat. En wat voor kwaliteit dan nog dikwijls! Doch

Elk van de afwerpplaatsen stond onder bevel van een Nederlandse commandant en het afgeworpen voedsel werd ingezameld door het personeel van het Rijksbureau Voedselvoorziening. Hoewel de Duitsers in het begin nogal argwanend waren en een scherpe bewaking instelden, luwde hun wantrouwen spoedig en trokken ze zich weldra terug.

goed wat je hebt misdaan!' Hij krijgt kaas, aardappelen, koeken van zuivere tarwe en geld voor hout.

Vrijdag 27 april bericht Seyss-Inquart via Vertrouwensmannen aan het geallieerd opperbevel: 'Vliegveld Waalhaven Rotterdam moet als afwerpplaats vervallen.' De verzwezen

opperbevel: 'Duitse soldaten hebben bevel gekregen te schieten op elk vliegtuig dat zich buiten de bestemmingszone begeeft.' Enkele uren later ontvangt hij uit Londen telegrafisch antwoord: 'De voedseldroppings zullen plaatsvinden op de vier aangewezen terreinen, alle regelingen in overeenstemming met de Duitse voorstellen.' Tegelijkertijd seint het geallieerd opperbevel aan de CBS het verlossende woord: 'Voor rijkscommissaris Seyss-Inquart. (...) Voedseldroppings zullen beginnen op 28 april tussen 8 en 19 uur Duitse zomertijd.'

Nóg volgt op het verlossende woord niet de verlossende daad. Wel maken de Duitsers bekend 'dat de mogelijkheid bestaat, dat op enkele door de rijkscommissaris aangewezen

plaatsen door de geallieerde luchtmacht levensmiddelen worden neergeworpen'. Aan Nederlandse zijde is alles voor ontvangst gereed. Voor elk der vier terreinen is een Nederlandse commandant aangewezen. Het Rijksbureau Voedselvoorziening in Oorlogstijd staat met zijn mensen klaar om de verzameling en verdeling van het voedsel te verzorgen. De vier terreinen zullen door Duitsers worden bewaakt.

Zondag 29 april breekt de grote dag aan. Vroeg in de ochtend zet de *Grüne Polizei* de vier afwerpterreinen af. De *Wehrmacht*, toch niet vrij van vrees voor een geallieerde krijgslist, voert militairen, luchtdoelkanonnen en anti-tankgeschut aan. De *Sicherheitsdienst* is paraat om het afwerpen van wapens of andere contrabande te neutraliseren. Aanvankelijk treedt de SD scherp op, maar spoedig is het met de dienstklopperij gedaan. Ook de *Wehrmacht* trekt reeds op de eerste droppingdag vrijwel alle troepen en geschut terug van de afwerpterreinen. Anderzijds gaat het 'normale bedrijf' door: terwijl de Hagenaars lachend en huilend de voedselregen op Duindigt en Ypenburg gadeslaan, houden de Duitsers in de Haagse straten een massale fietsenrazzia. Eisenhower telegrafeert Seyss-Inquart, dat voedselvliegtuigen door Duitse militairen met lichte wapens zijn beschoten. Seyss moet hieraan 'onmiddellijk' een eind maken.

Drie van de vier afwerpterreinen voldoen uitstekend. Alleen de vervanging van Waalhaven door een smalle landstrook tussen het dorpje Terbregge en de Kralingse Plas blijkt een misgreep. Er ontstaat brand- en andere schade, er gebeuren verscheidene ongelukken. Een inzamelaar wordt door een voedselpakket geraakt en is op slag dood. Het terrein is zo drassig, dat het voor paarden onbegaanbaar en voor wagens onberijdbaar is, zodat vierduizend mensen nodig zijn om alles naar de dijkweg te sjouwen.

Inmiddels is het aantal afwerpplaatsen na een geallieerd-Duitse bespreking in Hoevelaken van vier op tien gebracht. Behalve Schiphol zijn ook terreinen bij Alkmaar, Haarlem, Gouda, Hilversum en Utrecht aangewezen. Het Algemeen Handelsblad van 2 mei schrijft: 'Alles en iedereen snelde naar buiten, klom op de daken, zocht de hoogste punten. Men wilde het zien! In de verte dreunden de motoren: het voedselbombardement op Schiphol was begonnen. (...) Na al deze maanden van ontbering, van een voortdurend hopen op uitzicht, leek het op deze stralende meimorgen plotseling een wonderbaarlijke Sint Nicolaas, een onvergetelijke strooi-ochtend, met middelen die de stoutste fantasie zich niet had kunnen voorstellen. Voedsel valt uit de hemel... (...) Na alles wat het Zweedse en het Zwitserse Rode Kruis deden voor hongerend Holland was dit voedselbombardement een indrukwekkende apotheose.'

Mr. Chr. M. Pool, een der organisatoren van de inzameling en afvoer van het manna, schrijft: 'Psychologisch is de *air-dropping* een enorm succes geworden. (...) Zoals 3 oktober met zijn hutspot en haring te Leiden nog steeds wordt gevierd, zo zal de *air-dropping* nog eeuwen in onze geschiedenis in dankbare herinnering als eerste daad voor de bevrijding van de Vesting Holland voortleven.'

Nog eeuwen?...

DE BESTE BOMMEN

Gedurende een groot deel van de oorlog nam ik als oorlogscorrespondent en hoofdredacteur van het ANP te Londen deel aan tal van spannende en voldoening gevende operaties. Maar geen daarvan kon zich meten met dat moment, om twee uur die zondagmiddag in april, toen ik het voorrecht had het bommenluik te mogen openen waardoor het eerste voedselpakket omlaagsuisde boven het vliegveld Ypenburg bij Den Haag.

Maar even interessant als de operatie zelf is het verhaal achter de voedseldroppings, want het laat zien hoezeer het geallieerde luchtmacht-personeel zich ervan bewust was, dat in meer dan één opzicht de voedselbombardementen boven Holland even belangrijk waren als de taak die volgens het overige deel van hun vliegprogramma moest worden uitgevoerd, namelijk het platgooien van de Duitse steden.

Op verscheidene luchtmachtbases aan de Engelse oostkust namen de bemanningen van de bommenwerpers hun instructies in ontvangst. De eerste paar voedselvluchten werden aan de RAF toegewezen. De crews realiseerden zich terdege het belang van hun nieuwe missie en het herhaalde uitstellen van de vluchten irriteerde de mannen danig. Op een der vliegvelden marcheerde zelfs, in aansluiting aan hun dagelijkse briefing, een groep van over de honderd RAF-piloten en boordschutters in gesloten formatie naar het bureau van de commandant, onder het zingen van 'The Dutch must get this food! The Dutch will get this food!'

Drie etmalen — waarin de vliegtuigen met echte bommen met de regelmaat van de klok bleven opstijgen — stonden de bemanningen gereed, wachtend op het bevel met hun vliegende proviessiekasten het luchtruim te kiezen. Maar al die tijd was het een zaak van ja — nee — ja — en nog eens nee, daar Seyss-Inquart maar niet tot een definitief besluit kon komen de voedselvluchten toe te laten, en zo ja, hoe de droppings moesten worden uitgevoerd.

Op elk vliegveld was het voltallig personeel, van commandant tot bureauhulp, in touw geweest met het scheppen van meel, suiker en andere levensmiddelen in de zakken die in grote stapels in de hangars lagen opgeslagen. Het luchtmacht-personeel had geen geduld om te wachten tot er speciaal verpakkingsmateriaal was ontworpen en gefabriceerd; in plaats daarvan verzamelde men alle zandzakken die men te pakken kon krijgen, testte ze om te zien van welke hoogte ze maximaal konden worden afgeworpen zonder te barsten, en bleef bij de commandanten aandringen op een spoedig begin van de droppings, ongeacht de Duitse verdediging.

Zes keer werd er inderdaad ingeladen en opgestegen, maar de vliegtuigen werden teruggeroepen vanwege Duitse dreigementen dat ze zouden worden neergeschoten. Ondertussen kregen de crews het laatste nieuws over hongerend Holland te horen.

Eindelijk werd het verlossende woord gesproken. De eerste voedseldropping zou plaatsvinden op

zondag 29 april, 'zelfs al zouden de Duitsers het er niet mee eens zijn'. Die zaterdagavond werd er dus weer ingeladen. Volgens het vluchtplan zouden de bommenwerpers kort voor twee uur 's middags boven Den Haag zijn. Het eerste squadron steeg om twaalf uur op en vloog op geringe hoogte de Noordzee over. De kust werd bereikt ten zuiden van Hoek van Holland en op slechts 500 voet ging het richting Rotterdam; het eerste levensteken dat de vliegers waarnamen was het hijsen van Nederlandse vlaggen door een groepje opgewonden mannen op vier schuiten, die in een vaart lagen afgemeerd. Een paar mijl ten oosten van Rotterdam zwenkten de toestellen af naar Den Haag. Overal liepen de mensen hun huizen uit, de wegen op, de velden in. Dit schreef ik kort daarna in mijn dagboek: 'In de velden, op de wegen, zelfs in de tuinen van de armzalige huisjes stonden de mensen te zwaaien als bezeten, met vlaggen, beddelakens, tafellakens en overhemden. Ik zag een dak met een grote oranje strook erover; ergens op een straathoek stonden twee mannen vlak bij een stel Duitse soldaten brutaalweg met Hollandse vlaggetjes te zwaaien; en op het dak van een klooster stond een groep nonnen, die hun kappen hadden afgedaan om er ons mee toe te wuiven.'

Terwijl onze Lancaster over het Vredespaleis vloog, gaf de captain me het teken 'Get ready', en boven Ypenburg was het zover. Een kort bevel, en ik haalde de handle over die het bommenluik deed openzwaaien. Omlaag suisde een regen van voedselbommen, binnen luttele seconden gevolgd door de lading van de andere kisten, als confetti die uit een reuzenhand omlaag dwarrelde. Terwijl de vliegtuigen weer koers zetten naar Engeland, konden de crews de mensen daar beneden zien rennen, sommigen met karretjes en kinderwagens, in de hoop iets in de wacht te slepen dat misschien ergens langs de weg was neergeploft. En twee van onze bemanningsleden riepen uit: 'Dit zijn ongetwijfeld de beste bommen die we ooit hebben uitgegooid!'

Toen we op de terugweg nogmaals over Den Haag kwamen, op 200 voet, haalde iedereen nog z'n zakken leeg en gooide sigaretten en chocola naar beneden, waar de dankbaarheid viel af te lezen van de duizenden opgeheven gezichten.

Die avond, in het onderdeel 'War Report' van de BBC-nieuwsuitzending van negen uur, vertelde ik hoe het hongerende Holland die dag bezoek van de kruidenier had gekregen, en de volgende ochtend bracht ik het Nederlandse kabinet uitvoerig verslag uit van de droppings. Men luisterde vol emotie naar mijn relaas, maar toen ik ermee klaar was, vroeg premier Gerbrandy rustig: 'Staat het Vredespaleis er nog?' In totaal namen 500 Lancasters van de RAF en 300 Vliegende Forten van de USAF deel aan de negendaagse droppings; de Engelsen wierpen daarbij 6685 ton af, de Amerikanen 5100 ton.

Zo deden de geallieerde luchtmacht-mensen hun belofte gestand: 'The Dutch will get their food!'

H. George Franks

HET EINDE IN DE WERELD

WOLF KIELICH

In de ochtend van 26 april ontving de commandant van de BS, kolonel H. Koot, via de geheime radioverbinding met Londen het volgende telegram van Eisenhower:

‘Wil volgende boodschap van de opperbevelhebber aan rijkscommissaris Seyss-Inquart overbrengen. Boodschap schriftelijk doorgeven.

Mij is meegedeeld dat een gedachtenwisseling heeft plaatsgehad tussen enige Nederlanders en u, waarin door u voorstellen zijn gedaan om te helpen in de benarde toestand van het Nederlandse volk. Mij is opgedragen deze zaak te behandelen. Ik stel daarom een onmiddellijke ontmoeting voor tussen mijn tegenwoordigers en u, de opperbevelhebber

In het heerlijk gehavende hotel ‘De Wereld’ in Wageningen werd om half vijf in de namiddag van 5 mei 1945 de akte ondertekend waarin de overgave van de Duitsers in Nederland was vastgelegd. Aan vijf jaar bezetting was een eind gekomen.

in Nederland en de eerstaanwezende Duitse marineofficier op de een of andere plaats van samenkomst. Het lijkt me het beste dat u onze linies nadert over de hoofdweg west-oost naar Amersfoort. Wees zo goed mij te laten weten of dit schikt. U wordt vrijgeleide gegarandeerd.’ Hierna volgden enige details over de voedsel-droppings, waarna het telegram met de volgende woorden werd besloten: ‘Wil mij on-

middelijk dag en uur noemen waarop u mijn linies nadert en de manier aangeven waarop. Dan zullen voorbereidingen worden getroffen om u te ontvangen. Het spreekt vanzelf dat de onderhandelingen in het geheim zullen worden gevoerd.’

Kolonel Koot en het College van Vertrouwensmannen zullen zich na lezing van dit telegram bijzonder opgelucht hebben gevoeld. Eindelijk bleek ook volgens de geallieerden dat onderhandelingen over het voedselprobleem mogelijk waren zonder dat er getornd werd aan het standpunt van de onvoorwaardelijke capitulatie. Minister Gerbrandy had Churchill op 15 april nog eens in een persoonlijk gesprek uitvoerig uiteengezet in welk een deplorabele

toestand de bevolking van West-Nederland verkeerde. Aangezien het geallieerde opperbevel het volstrekt onmogelijk achtte West-Nederland voor 1 mei op de Duitsers te overen, moest er ten snelste naar worden gestreefd met Seyss-Inquart en Blaskowitz tot een overeenkomst te komen. Nadat dit voorstel ook besproken was in Washington, waar zich toen minister Eden bevond, en de Russen op de hoogte waren gesteld, kreeg Eisenhower op 23 april instructies die hem de vrijheid gaven al dan niet met de Duitsers in onderhandeling te treden, op voorwaarde dat hij niet zou afwijken van het principe van 'onvoorwaardelijke capitulatie'. Gerbrandy was toen al naar Reims gereisd om in Eisenhows

Anefo

de Commandant van de BS en het College van Vertrouwensmannen enige ongerustheid ontstaan over de geallieerde bedoelingen. Uit de telegrammen die van SHAEF werden ontvangen, bleek niet dat er ook over de capitulatie van de Duitse troepen in Nederland gesproken zou worden, hoewel dit punt al op 7 april van Duitse zijde was geopperd tijdens de eerste bespreking tussen Schwebel en Van der Vlugt. Vertrouwensmannen zonden daarom het volgende telegram aan de regering: 'Krijgen uit telegrammen aan CBS de indruk, dat voor bespreking Amersfoort generaal Eisenhower de voedselkwestie geheel op de voorgrond stelt. Hoe uiterst belangrijk deze ook is, het moet gaan om volledige overgave, waarvoor Duitse in-

Canadian Army

hoofdkwartier de noodsituatie in bezet Nederland nogmaals krachtig te benadrukken. En zo besloot Eisenhower dan toch te onderhandelen.

Koot zorgde ervoor dat het telegram van de geallieerde opperbevelhebber om kwart voor elf aan Seyss-Inquart ter hand werd gesteld, waarna deze om elf uur uit Den Haag naar Hilversum vertrok om Blaskowitz op te zoeken. Dezelfde avond verzocht de rijkscommissaris via de heer A. Th. L. van der Vlugt, consul-generaal van Finland en voorzitter van het Interkerkelijk Overleg in Den Haag, de commandant van de BS zijn antwoord aan Eisenhower door te zenden. Dat antwoord kwam neer op het volgende: het voorstel tot

een bespreking over zaken die door de Nederlanders naar voren waren gebracht (dus niet over de capitulatie) werd in principe aangenomen. Om het protocol van de bespreking vast te stellen zouden eerst Dr. Ernst Schwebel, *Beauftragter* voor de provincie Zuid-Holland, en de *Abteilungsleiter*, Dr. Friedrich Plutzar, op de achtentwintigste tussen 11 en 12 uur per auto over de Amersfoortse weg naar de geallieerde linies gaan. De geallieerden seinden daarop dat zij op de achtentwintigste tussen 8 uur 's morgens en 8 uur 's avonds het vuren in het gebied rond Amersfoort zouden staken, en verzochten de Duitsers hetzelfde te doen. Voordat de Duitse delegatie via Amersfoort naar Achterveld vertrok, was er evenwel bij

stanties hier thans vermoedelijk rijp en waarop onderzijds steeds aangestuurd. Dringen erop aan in die zin invloed bij opperbevelhebber uit te oefenen.'

De regering antwoordde dat er niet uitsluitend over voedselvoorziening zou worden onderhandeld, maar 'tevens over bekende voorstellen'. De zaak lag nu echter geheel in handen van Eisenhower.

Nadat Schwebel en Plutzar waren teruggekeerd, vond op maandag 30 april te Achterveld de bespreking plaats tussen Seyss-Inquart en generaal Bedell-Smith, de stafchef van Eisenhower. Ook prins Bernhard was bij deze bespreking aanwezig, evenals Montgomery's stafchef, generaal De Guingand, en de Rus-

sische generaal Soesloparow. Prins Bernhard vertelde later in het televisieprogramma 'De Bezetting' van dr. L. de Jong het volgende over deze ontmoeting:

'Wij kwamen op de dertigste april daar aan (in een schoolgebouw te Achterveld) en dit is de eerste keer geweest sinds 1936 dat ik de verjaardag van mijn vrouw ben vergeten, want we waren dermate vol van wat ons te doen stond, dat én mijn officieren én ik die dag daar niet aan hebben gedacht.

We stonden daar te wachten, ik was gekomen met een Mercedes die de BS in het noorden hadden ontdekt, dat was de RK-1, de Mercedes van de heer Seyss-Inquart, die hij nu niet meer nodig had, en geleund tegen deze auto stond ik te wachten en zag hem voor het eerst daar aankomen, gelukkig vergezeld door een groot aantal goede Nederlandse deskundigen op het gebied van vervoer, voedselvoorziening en dergelijke meer. Wij hebben toen de Nederlanders heel hartelijk begroet; we hadden sigaretten voor hen meegenomen en hun de eerste keer na lange tijd behoorlijk te eten kunnen geven. Daarna gingen we het schoolgebouw binnen en begonnen de onderhandelingen.'

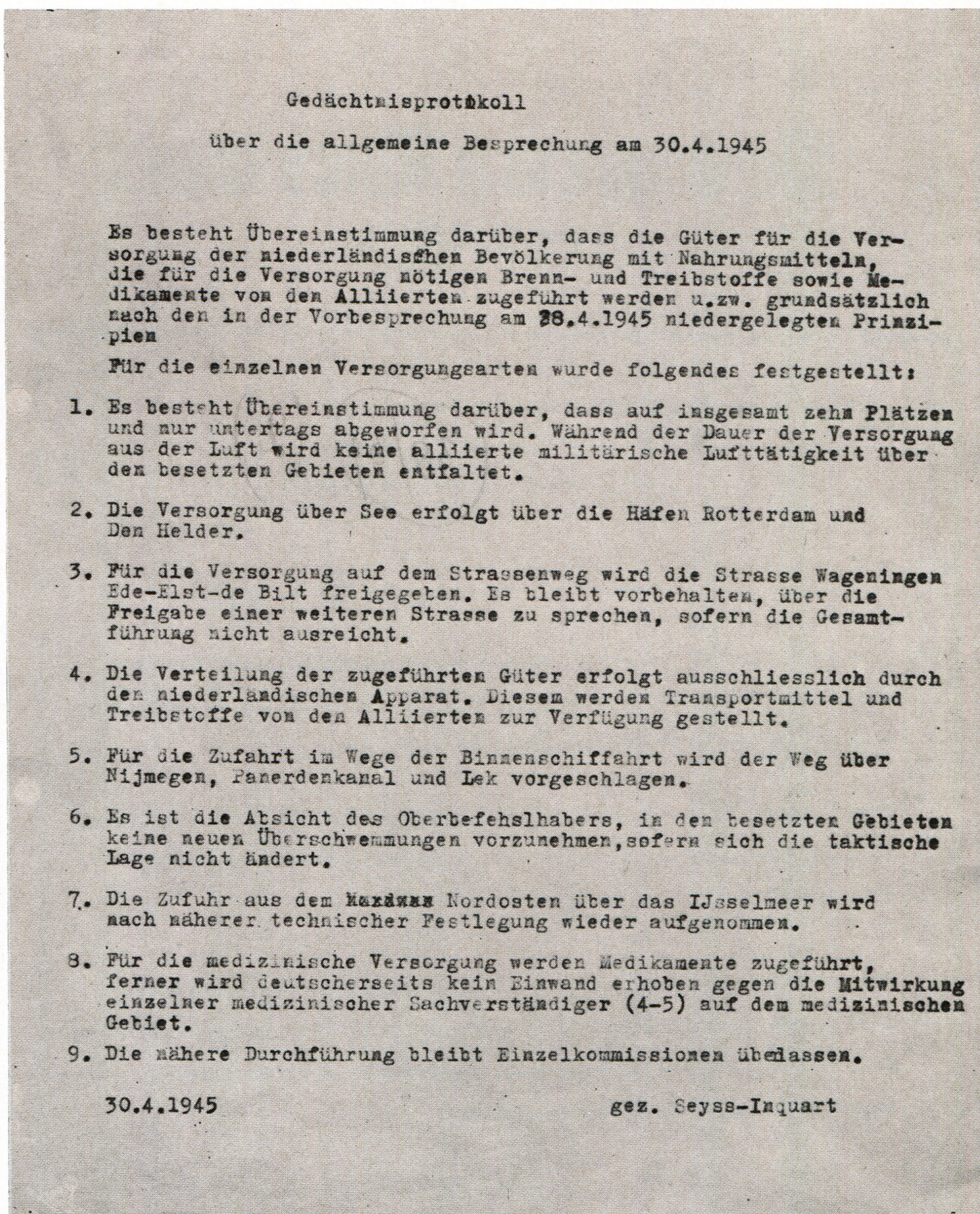
Die onderhandelingen gingen over de wijze waarop de voedselvoorziening van het uitgehongerde deel van Nederland het beste door de geallieerden kon worden verzorgd. Bedell-Smith echter besloot in een aparte bespreking te proberen Seyss-Inquart tot capitulatie te bewegen. 'Maar de heer Seyss-Inquart', aldus prins Bernhard, 'stond op het standpunt dat de geschiedenis van hem een slecht beeld zou overbrengen — aan wie weet ik niet — maar hij was dus met geen woord ertoe te bewegen om nu eens serieus te praten, waarop op een gegeven moment generaal Bedell-Smith een beetje zijn geduld verloor en zei: 'Ik begrijp u niet, noch uw redeneringen, noch waarom u niet toe wilt geven, want u wordt toch opgehangen.' En Seyss-Inquart zei: 'Dat laat me koud', waarop Bedell-Smith hem heel koud aankeek en zei: 'Dat zal het dan ook.' Geen capitulatie dus, maar wél voedsel. Op

Linksboven: leden van de Duitse delegatie, met de witte vlag op hun wagen, wachten voor hotel 'De Wereld' op het afsluiten van de onderhandelingen over de capitulatie van de Duitsers in Nederland.

Links: in het bijzijn van prins Bernhard (rechts op de voorgrond) neemt de Canadese generaal Foulkes kennis van de Duitse bereidheid tot overgave. Voor de Duitsers tekende Blaskowitz (links) het capitulatiedocument.

Rechtsboven: het protocol van de bespreking die op 30 april 1945 in Achterveld werd gevoerd over de voedseldroppings. Onder druk van Eisenhowers stafchef Bedell-Smith moest Seyss-Inquart de uithongering van het westen staken en voedselaanvoer toestaan.

Rechts: Seyss-Inquart (midden, groetend) en bemiddelaar A. Th. L. van der Vlugt, consul-generaal van Finland (in regenjas), verlaten op 30 april 1945 het schoolgebouw in Achterveld na de besprekingen over de voedselvoorziening in West-Nederland.

DEUTSCHE ZEITUNG

in den Niederlanden

KEINE KAPITULATION IN HOLLAND

Amtliche deutsche Erklärung

Den Haag, 5. Mai.

Es wurde gestern abend in verschiedenen Städten des Westens der Niederlande das Gerücht verbreitet, wonach die deutschen Truppen in Holland kapituliert haben sollen.

Diese Gerüchte gehen zurück auf missverständene Feindmeldungen. Es kann bestimmt erklärt werden, dass alle Nachrichten über eine Kapitulation in Holland falsch sind.

Die Bevölkerung wird daher ernstlich ermahnt, sich vor Demonstrationen jeglicher Art zu hüten, da sonst im Interesse der Aufrechterhaltung von Ruhe und Ordnung die entsprechenden Massnahmen ergriffen werden müssen.

2 mei bereikte het eerste konvooi Rhenen en betrekkelijk snel kwam nu de voedselvoorziening en -distributie op gang. Maar het gevaar voor westelijk Nederland was nog allerm minst geweken. Op 1 mei zonden Vertrouwensmannen een boodschap aan prins Bernhard waarin zij hun vrees uitspraken dat 'op het laatste ogenblik desperate elementen over zullen gaan tot het doden van gevangenen en het aanrichten van vernielingen. Met elk ogenblik wordt onzekerder, dat de Duitse meerderen hun minderen van dergelijke wandaden terug zullen kunnen houden.' Seyss-Inquart had beloofd, dat er in afwachting van de definitieve capitulatie geen executies, vernielingen en inundaties meer zouden plaats-

De 'Deutsche Zeitung in den Niederlanden' ontkende nog op 5 mei 1945 in een officiële verklaring met klem de juistheid van alle berichten over een mogelijke capitulatie in Nederland.

vinden, mits de geallieerden zich zouden onthouden van offensieve gevechtshandelingen. Maar op 2 mei moest de Commandant Binnenlandse Strijdkrachten de regering en prins Bernhard melden: 'Duitsers gaan ondanks definitieve toezeggingen (...) voort met het stellen van nieuwe inundaties. Zo wordt juist in deze dagen onder meer de Tielerwaard geïnundeerd (...)'. Bedell-Smith zond daarop via de Commandant

Binnenlandse Strijdkrachten telegrammen aan Seyss-Inquart en Blaskowitz, waarop in krachtige termen werd geprotesteerd tegen 'deze wrede en zinloze handelingen en moedwillige vernielingen', die 'geen enkele militaire betekenis meer kunnen hebben, noch van enige invloed kunnen zijn op de afloop van de oorlog'. Beide Duitsers werden door Bedell-Smith persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor alles wat door Duitsers nu nog in Nederland misdreven zou worden. Maar Seyss-Inquart was toen (4 mei) al lang niet meer in Nederland. Na de bespreking te Achterveld was hij op 1 mei schielijk per *Schnellboot* naar Flensburg vertrokken, waar zich het hoofdkwartier van admiraal Dönitz, Hitlers opvolger, bevond.

EINDELIJK LICHT...!

Het is een vroege, zoele lenteavond. Een avond van rust na een verwarrende dag van onrust, zooals elke dag in dezen laatsten zwaren oorlogstijd is. (...) De laatste uitzending van de radio die door een onzer met een kristalletje is beluisterd, heeft niets bizonders gegeven. (...) Dan, volkomen onverwacht, (...) breekt de rust. Er rent iemand den weg op. (...) Wat schreeuwt hij ons toe, met zwaaiende, wilde gebaren?... En plotseling hoort iemand het. Deze schreeuwt het na, dat iedereen het hoort... Dat ééne woord dat (...) ons allen in één enkelen ruk bindt tot een opgewonden, onbeheerschte menigte... capitulatie!... We weten dan niet meer wat we doen. We rennen naar kennissen, maar die snellen ons al tegemoet. Ze weten het al... Iedereen weet het al. Iedereen schijnt het eerder te weten dan wie het hem vertellen wil... Ik zie mensen op den weg dansen. Ze slaan elkaar op den rug, — ze springen heen en weer. (...) Een mijner bekenden danst rond met zijn buurvrouw, die hij nauwelijks kent. Het moet een dwaas gezicht zijn, maar het hindert ons niet. Niets hindert ons. We hebben allemaal één gevoel... Eén enkel gevoel, dat ons zoo benauwend vervult, dat we er geen anderen uitweg voor weten dan in harde schreeuwen en wilde, onbeheerschte bewegingen. Capitulatie!...' Dat beteekent het einde van den oorlog, de uitkomst van vijf lange donkere jaren... Licht... Eindelijk licht...

(Uit: 'Op Dood Spoor', door mr. J. H. Penning Amsterdam 1945)

Nadat op 4 mei Montgomery op de Lüneburgerheide de onvoorwaardelijke capitulatie van alle Duitse troepen in Noordwest-Duitsland, Denemarken en Nederland had aanvaard, werd in de namiddag van de vijfde mei in hotel 'De Wereld' te Wageningen de capitulatie van de Duitse troepen in Nederland afzonderlijk geregeld. De Canadese generaal Foulkes nam in het bijzijn van prins Bernhard de overgave van Blaskowitz in ontvangst. Om half vijf werd de akte ondertekend. Nederland was vrij, ook al had de 'Deutsche Zeitung in den Niederlanden' dezelfde dag nog een 'Amtliche deutsche Erklärung' gepubliceerd, waarin stond dat alle berichten over een Duitse capitulatie in Nederland onjuist waren...

DE BEVRIJDING VAN WEST-NEDERLAND

IN HET VUUR VAN DE BEVRUJDING

M. G. EMEIS JR.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Woensdagmorgen 2 mei 1945 om half acht rijden de eerste Canadese drietonners met levensmiddelen door de Grebbelinie. Binnen vierentwintig uur draaien de driehonderdzig voertuigen van de acht Canadese en vier Britse transportcolonnes op volle toeren. Elk half uur rolt een konvooi van dertig vrachtwagens het Westnederlandse hongergebied binnen: een miljoen kilo voedsel per etmaal. Een Nederlander die met zijn SS-eenheid op de boerderij Jacobahoeve in Woudenberg ligt, noteert 'omstreeks 5 mei' de gevechtspauze voor het doorlaten van de voedseltransporten. 'Kort daarop kwam de mededeling, dat aan het hele westelijk front de wapens rustten', aldus de SS'er. 'Overal verscheen de burgerbevolking op de straten, op vele plaatsen kwam het tot grote feestvieringen en, helaas, ook tot schietpartijen. Onze regimentsgevechtstand in Leersum werd door een groep bewapenden aangevallen, waarop direct een razzia georganiseerd werd tegen deze partizanen, met het gevolg dat alleen in Leersum negen personen werden neergeschoten.' Deze dagboeknotitie illustreert hoe de Duitsers en hun Nederlandse handlangers hun terreur en wapengeweld voortzetten tot het laatste

Vorige pagina: de vijand is geveeld. Overal laaien vreugdevuren op. Een portret van Mussert wordt onder luid gejuich verbrand.

Hierboven: dinsdag 8 mei trekken eenheden van de Irene Brigade Den Haag binnen.

Rechts: de bevrijders wordt een groots welkom bereid. Hun voertuigen gaan schuil onder vermagerde maar uitzinnig gelukkige mensen.

moment en tot de laatste mogelijkheid. Enerzijds is er de bevolking, die wil vlaggen en feesten, alsmede het BS-leger, dat staat te trappelen van ongeduld om de gewapende macht over te nemen van de verslagen bezetters, maar nog enkele dagen de ruggesteun der geallieerde aanwezigheid ontbeert. Anderzijds zijn er de soms verbitterde en soms opgeluchte, soms dronken en soms wanhopige, maar altijd nerveuze en nog steeds bewapende Duitsers, aan wie hun Nederlandse meelopers zich angstvallig vastklampen. Vooral zij zijn volkomen de kluts kwijt. De geciteerde SS'er ziet vier toekomstmogelijkheden: ingezet worden aan het oostelijk front, ingezet worden in Nederlands-Indië tegen de Japanners, op Brits bevel dwangarbeid verrichten in

Canada, 'of we worden door onze eigen landgenoten afgemaakt'.

Vrijdagavond 4 mei om acht uur schreeuwt een Amsterdammer op de Amstelkade: 'We zijn vrij! We zijn vrij!' Ondanks de spertijd stormt ieder de straat op. Vlaggen, vreugdevuur, rondedans, gitaren, vaderlandse liederen. Een feestvierder schrijft in zijn dagboek: 'Helaas, de Grünen beantwoorden onze jubel op de hen bekende wijze. Zij openen vanaf de brug van de Van Woustraat mitrailleurvuur op ons. (...) Ieder zoekt een veilig heenkomen binnenshuis. Goddank geen treffers. Thuisgekomen hebben we koffie gezet en een tarwekoekje gebakken om enigszins feestelijk onze bevrijding te vieren.

In het centrum van Delft wordt vrijdagavond druk gefeest. 'Op de markt staat Hugo de Groot. Hij heeft een fakkel in de hand en ervoor worden de uit het kringhuis der NSB geroofde portretten van Mussert en Hitler verbrand.' De zaterdag verstrijkt in gespannen onzekerheid. De Duitsers, aldus geruchten, beschouwen het feestvieren als een anti-Duitse demonstratie en dreigen met tien of twintig executies. Pas zondagmiddag om vier uur gaat op de Nieuwe Kerkstoren de vlag uit en spreekt

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Van kale koppen en vluchtende landverraders.

In de loop van gisteren, maar vooral in de avonduren, zijn de Amsterdammers in alle ernst begonnen met een krachtdadige ondersteuning van het ophalen van landverraders en collaborateurs door de BS.

Uit alle delen van de stad bereiken ons berichten van een felle actie van de zijde der bevolking. We moeten ons tot een tweetal gebeurtenissen bepalen, welke evenwel een scherp licht werpen op de tot uiting gekomen algemene haat van het volk tegen het fascisme.

Het is ongeveer 9 uur. Een grote menigte deint op en neer in de Rijnstraat en beweegt zich ten slotte in een machtige rij naar de Amstellaan. Het doel is nr. 49. Daar woont een liefje van een berucht SD'er. Misschien kan hij nog gevangen worden. Binnenlandse Strijdkrachten stellen zich op voor de deur. Het liefje komt naar buiten, bleek en zenuwachtig. Al het 'lief', dat ze met de landverrader heeft gedeeld, is vergeten. Ze slaat onmiddellijk door. 'Hij is net weg, richting

AMSTERDAM ZUIVERT

Berlagebrug...' En warempel, daar fietst een man. Hij is op weg naar zijn onderduikadres, voorop zijn kar een bundel dekens. In een ogenblik verandert het straatbeeld. De mensen dringen achteruit, maken de rijweg vrij. Van alle kanten worden de BS'ers rijwielen aangeboden. Een wilde jacht ontstaat. De SD'er, die rijdt voor zijn leven, kan echter de fanatieke wil van het volk om hem te snappen, niet ontkomen. Hij wordt door de BS'ers gegrepen en alle laatste brutale pogingen om te ontkennen, helpen niet. Hij wordt meegevoerd naar de BS-post.

In de Holendrechtstraat zijn NSB'ers gepakt. Bij huiszoeking wordt een grote voorraad levensmiddelen ontdekt. De BS'ers stapelen de voorraden op een hoop, even onderling overleg, en dan wordt besloten, alle levensmiddelen ter beschikking te stellen van de kinderen in de Holendrechtstraat. Bravo, BS'ers, dat is de beste bestemming!

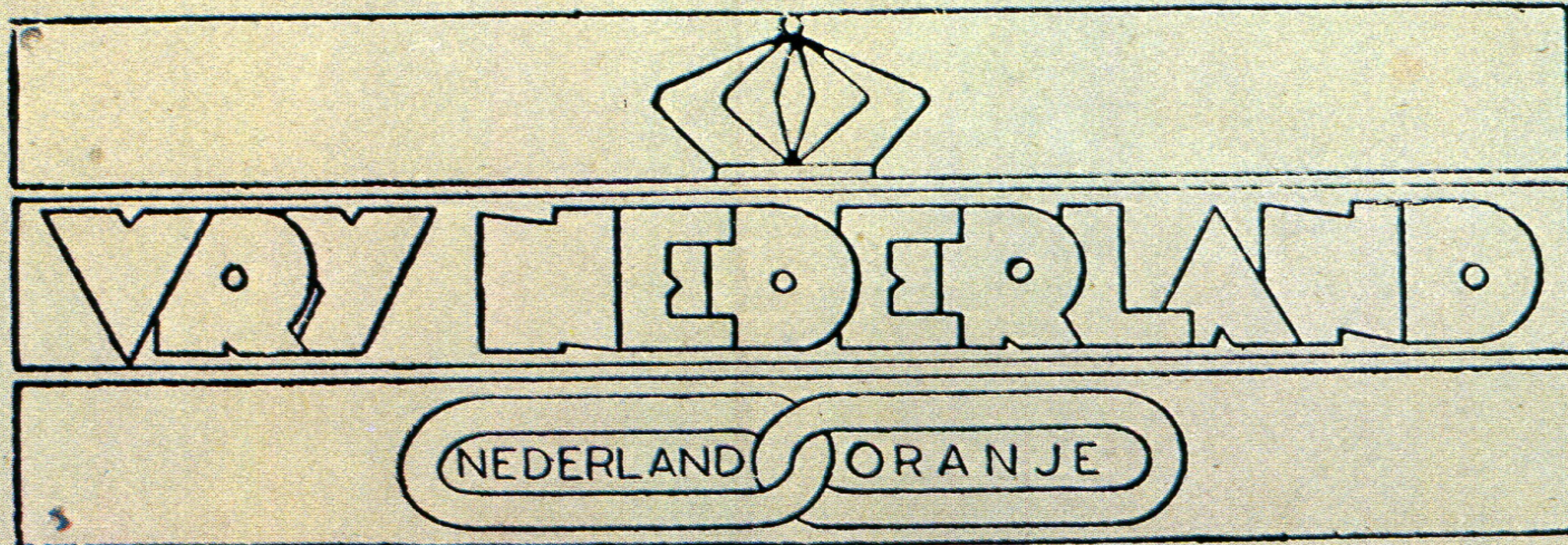
O, die kale koppen!

Amsterdam heeft gisteravond gelachen, hartelijk gelachen. Aan de dametjes, die jaar in jaar uit met de moffen optrokken, haar eer te grabbel gooiden voor een bonnetje en een borrel, werd de belofte nagekomen: de koppen kaal! Te midden van een vrolijke menigte zaten ze daar, op een stoel, of zo maar op straat. En de tondeuse deed haar werk. Daar verdween het grootste sieraad van een vrouw, maar ook de grootste smaad voor een vrouw, die dat moet verliezen. Doch het was verdiend!

Een hakenkruis wordt op wangen en voorhoofd getekend. Zo geschandvlekt worden zij ten toon gesteld.

En zo heeft Amsterdam de eerste dag van de werkelijke bevrijding op waardige en vreugdevolle wijze besloten. De landverradersbende werd achter slot en grendel gezet, de moffenmeiden werden getekend.

(Uit: 'De Waarheid', 8 Mei 1945)

„IN DER GERECHTIGHEID”

*Ernst, trouw en smartelijke herinnering
Maakt de bevrijding dieper dan een ding
Van vreugde alleen; zij is een vreugde in tranen
Die ons kracht geeft, richting en loftering
Uit „het „Vrij Nederlands Liedboek”*

Nederland is vrij. De gehate Duitse laars trapt niet meer, 't waanzinnige moffenlied is verstomd en 't aanmatigend militair gebrul van den hoogmoedigen Pruis is gesmoord. Nederland is vrij!

Een der meest dramatische hoofdstukken uit onze geschiedenis is afgesloten. Bijna vijf jaren van niemand en niets ontziende dwingelandij, rechtsverkrachting en willekeur, verraad, satanisch geveel en devaluatie van de geest, gevangenschap, honger en moord, liggen achter ons. En . . . wij zijn vrij!

De infectie-bacillen van de Goebelse propaganda hebben hun kracht van venijn en raffinement verloren. Winterhulp, Volksdienst, Kultuurkamer, Landstand en N.A.F. zijn een trieste farce gebleken. De Gestapo, S.D. en Grüne Polizei, met hun serviele handlangers van Landwacht en W.A. zoeken hun bezoedelde levens in de vlucht te redden. Dat is de bevrijding van Nederland!

Maar zij is méér, zij gaat ver uit boven het feit dat een troep schurken als Seyss Inquart, Rauter Wimmer, Mussert, Rost van Tonningen, van Geelkerken e.a. hun landsverraderlijke eierzucht met de dood zullen bekopen. Onze bevrijding betekent bovenal: het weer MENS kunnen zijn onder mensen. Het uit de afgrond geboren Nationaal Socialisme is tot zijn herkomst teruggekeerd. Het is een speculatie geweest op het grofste egoïsme met alle gevaren van dien, en viel de hoogste levenswaarden en het Christendom telkens in de rug aan. De achter ons liggende jaren van druk en ontzetting stonden in het teken der onmenselijkheid. Slechts één man, neen, een geheel volk heeft een orgie van bijna dierlijk fanatisme en weergaloos barbarendom over Europa ontketend. Die man is Adolf Hitler; dat volk is het Duitse. En zij zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor de miljoenen verminkten en geschokten en voor de talloze miljoenen doden onder alle volkeren van de geallieerde mogendheden, inzonderheid onder de Joden en Polen. Millioenen gesneuvelden, gescheiden en bedreigden. *Millioenen* wier levens zijn losgerukt van huis en haard, vrouw en kinderen, land en volk, waaronder ook in ons vaderland, ook in het Gooi. Het getal is té immens om goed te beseffen. De feiten duizelen ons — de bevrijding is nog als een ongrijpbaar geluk. En toch, Nederland is bevrijd!

Dit alles en nog zoo heel veel meer dat een ieder van ons op zijn wijze eenmaal zo dierbaar was, maakt de afwerping van het juk, naar het woord van den dichter „dieper dan een ding van vreugde alleen”; het is „een bevrijding in tranen”.

Op deze historische dag scharen wij ons in ontroering en met diepe dankbaarheid rond het graf der gevallen vrijheidsstrijders, waarbij wij

onze gesneuvelden militairen nimmer zullen vergeten. In 't bijzonder gaan vandaag onze gedachten uit naar allen uit ons eigen gewest, die, 't zij door hun vastberaden verzets-actie, 't zij als slachtoffer van oorlogshandeling of uitsluitend als gevolg van het noodlottig optreden van den vijand, hun leven hebben gelaten. Ons in normalen tijd zo rustige Gooi heeft ook zijn tol moeten betalen aan de oorlog. Bij herhaling zijn wij opgeschrikt door tijdingen van rampspoed en tragiek.

Gróót is onze eerbied voor alle gevallen vrijheidsstrijders en wij gedenken hen als mannen van karakter, wier ideaal van een maatschappij, waarin voor elk mensch redelijk te leven is, ons tot toekomsttaak is opgelegd. Wij nemen die taak op ons. En wij verheugen ons erover dat de in ons midden weergekeerde Koningin Wilhelmina ons hierin voorgaat.

De wereld van vóór 1940 en die van na 1945 zijn gescheiden door een diepe kloof. Vóór de fatale 14e Meidag van 1940 was er heel veel goeds in ons vaderland, doch eveneens waren er misstanden en groote gebreken. Het is hier niet de plaats er dieper op in te gaan. Wij beseffen echter dat die tijd niet meer kan terugkeeren. Ook na de Fransche overheersching hebben wij niet terug verlangd naar het oude. Wij durven ook thans vooruitzien. Wij moeten weer aan de slag!

De opvoeding van ons volk tot een eensgezind gemeene best, waarin het nog te bevrijden ndonesië straks haar eigen plaats zal moeten innemen, is ons tot duurzame plicht. De terugvoering van onze landgenoten uit het buitenland, uit concentratiekamp en gevangenis, de opbouw- en herstelwerkzaamheden, de zorg voor de oorlogs-slachtoffers, de vernieuwing van ons landsbestuur, de her-mobilisatie en de her-oriëntering van onze plaats in de wereld, zijn enige belangrijke punten, welke zo spoedig mogelijk moeten worden ten uitvoer gelegd.

De taak welke ons op de schouders rust is ontzagwekkend en zal een schier bovenmenselijke inspanning van elk onzer vergen. Toch zal er in de arbeid van morgen en overmorgen, naast rouw en weemoed, in ons hart échte vreugde zijn. Verheugen is, omdat ons op deze dag als volk en als mens een nieuwe kans wordt geboden om ruimte te laten voor Gerechtigheid en Naasteliefde. Het is die kans waarvan de dichter van ons aloude Wilhelmus in zulk een klare taal getuigt, waar hij zegt:

dan dat ik God den Heere,
der Hoogster Majesteit,
heb moeten obediëren
in der GERECHTIGHEID.

De Commissie van Redactie
van dit Bevrijdingsnummer:

J. VISSER

Provinciale Vertegenwoordiger

J. M. PH. UITMAN

F. G. MASSEE

de burgemeester, omringd door BS'ers, op het stadhuisbordes zijn stadgenoten toe. Uit een dagboek: 'Ik had gedacht, dat het einde verlichting zou betekenen, zoiets als het afleggen van een loden pak. Weer is het anders gelopen. Ik kan aan het denkbeeld, nu werkelijk vrij te zijn, maar moeilijk wennen. De ogenblikken dat ik het voel, gaan als een zalige beroering door mijn hart heen.'

Ook in Den Haag heeft de bevrijdingsdag een onbevredigend verloop. Ondanks vlaggentooi en feestgewoel blijft de bezetter actief. Het Plein blijft afgezet met prikkeldraad en Duitsers in gevechtstenuue. Zij doen een inval bij de landsadvocaat en nemen een dossier over de taak van de politie bij de bevrijding mee. Burgemeester De Monchy, in 1940 weggestuurd en nu teruggekeerd, acht de toestand kritiek: 'De bevolking was in feeststemming. Een drukke pantoffelparade van oranjedragende mensen gaf aan het Noordeinde, waar veel gevlagd werd, het aanzien van een natio-

Links: het bevrijdingsnummer van het legaal geworden 'Vrij Nederland'.

Rechts: het vrije Nederland begroet zijn ontzetters met vlaggen en affiches.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

nale feestdag. Maar door deze menigte heen reed nu en dan een overvalwagen met Duitse soldaten, het geweer bij de voet. Botsingen leken haast onvermijdelijk.'

De Monchy gaat de straat op om te waarschuwen dat generaal Blaskowitz wel wapenstilstand, maar geen capitulatie erkent: 'Geef de Duitsers geen aanleiding om bloed te doen vloeien. Houdt u rustig, wacht tot u onze vlag op de grote toren ziet.' Wijzend op een kinderwagen met een tweeling besluit hij: 'Deze twee mogen samen blijven, maar overigens: verspreidt u!'

Zondagmorgen gaan de burgemeester, de door de Duitsers ontslagen stadhuisconciërge Loenen en een rechercheur naar het stadhuis. De NSB-conciërge doet open en wordt als eerste gearresteerde politieke delinquent in een kamer opgesloten. Uit een geheime bergplaats duikt Loenen de portretten van de koningin en het prinselijk paar op 'en toen die weder gezet werden op de plaats waar tijdelijk de

Hieronder: maandagmiddag 7 mei openen Duitse marinesoldaten vanuit de Grote Club het vuur op de Dam, die op dat moment volledig in handen is van feestende Amsterdammers. Op het plein liggen negentien doden...

W. F. Leijns, Amsterdam

beeltenissen van Hitler en Mussert hadden vertoefd, was de burgemeesterskamer geheel zoals ik haar vijf jaren tevoren verlaten had'. Om twaalf uur verschijnt op het stadhuisbordes jhr. Bosch ridder van Rosenthal, voorzitter van het College van Vertrouwensmannen, en leest de proclamatie voor die meedeelt dat dit College het voorlopig bewind op zich heeft genomen en waarom. De Monchy sluit erop aan met zijn proclamatie aan de Haagse bevolking. Tegelijkertijd gaat op stadhuis en Grote Kerk het rood-wit-blauw in top. Dinsdagmorgen 8 mei rijdt de Irene Brigade — haar voertuigen schuilgaand onder bloemen en magere meisjes — het Buitenhof op.

Ook in Rotterdam wordt de vijfde mei als bevrijdingsdag een teleurstelling. De Duitse stadscommandant erkent geen capitulatie, geen wapenstilstand, slechts wapenrust. De terreur gaat 'gewoon' door. Dr. H. Mees, rustend arts, schrijft in zijn dagboek: 'De Duitsers lopen nog zwaar gewapend met helmen op en met handgranaten, zingend door de stad en op verschillende plaatsen zijn mensen die hun vreugde toonden doodgeschoten. Ook worden er nog fietsen gevorderd en mensen gefouilleerd.' Duitsers en BS'ers, de laatsten voorbarig begonnen met het arresteren van NSB'ers, raken slaags en aan beide zijden vallen doden. 'Kwamen de Canadezen nu maar. Waarom mogen wij onze vreugde niet tonen, terwijl in Hillegersberg, Schiedam en Den Haag wel wordt feestgevierd en gedanst?'

Dokter Mees op zondag 6 mei: 'Om half 11 gingen hier plotseling de vlaggen uit; dit was in 5 jaren niet gebeurd! Hier is van feestvieren niet veel te merken; alleen draagt iedereen oranje en rood-wit-blauw. Velen zijn ook te zwak om feest te vieren (en duizenden liggen te bed), de café's zijn gesloten (waar toch niets is te krijgen).' Maandagmiddag 7 mei beleeft burgemeester Oud zijn tweede installatie. Politie-inspecteur Staal, vooraanstaand verzetsman, slaat enkele rangen over en wordt hoofdcommissaris. 'Onze bevrijding is nog juist op tijd gekomen om de grootste ramp voor Rotterdam nog af te wenden, namelijk het opblazen van het electriciteitsbebouw, gasfabriek, tunnel, bruggen en van de andere gebouwen die op de nominatie stonden. (...) Het is te hopen dat de N.R.C. spoedig weer zal mogen verschijnen. (...) We zien al een enkele Jood, die was ondergedoken, weer te voorschijn komen, maar de meesten van hen zullen we wel nooit meer terugzien.'

Dokter Mees op dinsdag 8 mei: 'De Canadezen zijn eindelijk gekomen: hedenmiddagen -avond zien we hen in honderden auto's en tanks door de straten rijden. Het is maar goed, dat er zo goed als geen alcohol te krijgen is.'

Maandagmiddag 7 mei tegen twee uur staat majoor C. F. Overhoff, commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in het ressort Amsterdam, op het trottoir bij hotel Krasnopsky en overziet de Dam. Het plein is vol vrolijke mensen, een draaiorgel speelt. Alleen de Paleisstraat is afgezet met Spaanse ruiters: in de Grote Club op de hoek van de Kalverstraat is een Duits marinedetachement geconsigneerd. Plotseling hoort de majoor een schot, even later een tweede. De Amsterdammers reageren niet, de Duitsers wel. Ramen en balkondeuren van de Grote Club vliegen open, gehelmde soldaten openen dwars over de Dam

het vuur met geweren, dan met mitrailleurs. Gillend rennen de mensen weg, tientallen vallen dood of gewond neer. Uit Warmoesstraat en Nieuwendijk klinkt geweervuur van BS'ers, die in actie komen.

Majoor Overhoff, beseffend dat hij zonder Duitse medewerking niets vermag, stapt in het zijspan van zijn motor en laat zich in vliegende vaart door marechausseewachtmeester Jan de Jong naar de *Ortskommandantur* op het Museumplein rijden, krijgt daar *Hauptmann* Bergmann mee en racet terug naar de Dam. Onderweg vertelt Overhoff wat er aan de hand is. Reactie van Bergmann: '*Natürlich wieder die verdammte Marine.*' Tussen de kogels door bereikt het tweetal de Grote Club, waar Bergmann de commanderende luitenant Claasen de huid volscheldt en met hel en duivel bedreigt als er nog één schot valt.

Langs de voorgevel van het paleis haasten Overhoff en Bergmann zich naar de Nieuwendijk. De Dam is bezaaid met alles wat een in paniek vluchtende menigte achterlaat: stokken en hoeden, paraplu's en schoenen, kinderwagens en omvergelopen ijskarretjes. Daartussen liggen negentien doden en honderdzeventien gewonden. Door de Mozes- en Aaronstraat gaan de Nederlander en de Duitser naar het hoofdpstkantoor, dat evenals het geldkantoor (later telefoonkantoor) door de BS is bezet. Overhoff stuurt alle manschappen naar binnen en beveelt de ramen te sluiten. Dan terug naar Nieuwendijk en Warmoesstraat, waar hij alle schietklare BS'ers bevel geeft naar hun kwartier terug te keren.

Uit de richting van het Centraal Station klinkt hevig vuren. Wachtmeester De Jong heeft de motor opgehaald en rijdt met Overhoff op de bagagedrager en Bergmann in het zijspan het uitgestorven Damrak af. De Jong remt af bij het Victoriahotel, wordt door een kogel in het hart getroffen en glijdt dood uit het zadel. Bergmann laat de Duitse bezetting van het hotel, *Ordnungs-Polizei*, het vuren staken. Overhoff loopt de brug over naar groepen BS'ers die het hotel onder vuur houden, en beveelt ze in te rukken naar hun kwartieren. Dan naar het Centraal Station, waar de hal in handen is van de BS en de twee vleugels in handen van de Duitsers zijn. Op de brug wordt Overhoff ingehaald door een vijftien à twintig man sterke wielrijderspatrouille van de *Wehrmacht*, die terstond tegen de grond gaat om aan de strijd deel te nemen. Overhoff overreedt de Duitsers geen schot te lossen en klaart dan met moeite de verwarde en riskante situatie in het Centraal Station. *Hauptmann* Bergmann noteert in zijn rapport (nu in het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie), dat majoor Overhoff zich 'ondanks de omvang van de schietpartijen zeer energiek en onverschrokken' heeft gedragen. De majoor krijgt voor zijn snel, moedig en succesvol ingrijpen, dat ongetwijfeld een veel groter bloedbad voorkomen heeft, de Militaire Willemsorde.

Dinsdag 8 mei geeft burgemeester Crezee van Ridderkerk bij Rotterdam een arrestatieploeg van de BS opdracht tot aanhouding en voor geleiding van een aantal 'moffenmeiden'. Ploegleider J. van den Berg, agent van politie, is in uniform, zijn vijf BS-makkers dragen blauwe overall, oranje armband en oranje halsdoek. Omstreeks negen uur 's avonds staat hun vrachtauto, waarin zich al drie opgehaalde

vrouwen en meisjes bevinden, voor het huis van dokter C. Berger aan de Donkselaan in Bolnes, dat tot de gemeente Ridderkerk behoort. De mannen wachten tot de arts klaar is met de behandeling van een BS'er die per ongeluk een schampschot heeft opgelopen. Terwijl hij weer in de vrachtwagen wordt gedragen, houdt agent Van den Berg een Duitse militaire personenauto aan die juist is gestart van een naburig huis waar Duitsers zijn gelegerd. De bestuurder is een luitenant, naast hem zit zijn Nederlandse vriendin. De politie-man controleert haar persoonsbewijs, gelast haar uit te stappen en trekt haar na haar weigering uit de auto. Een tweede BS'er beveelt de luitenant uit te stappen. Alvorens te gehoorzamen geeft deze snel een aantal stoten op zijn claxon — en verandert daarmee de simpele arrestatie van een 'moffenmeid' in een afschuwelijk drama.

Gealarmeerd door de claxon van zijn chef holt uit de Duitse post een wachtmeester naar buiten en gooit twee handgranaten. Slechts één ontploft, zonder noemenswaardige schade aan te richten. De wachtmeester rent naar binnen en keert terug met enige tientallen Duitsers, die gehelmd, gewapend en min of meer dronken zijn; 'verhit door alcoholische dranken,' aldus het latere Koninklijke-Marechausseerapport. De soldaten schreeuwen: 'Terroristen! Communisten!' en schieten in het wilde weg. Een paar BS'ers verdwijnen om versterking te halen, de anderen vluchten met een paar dozijn nieuwsgierigen het doktershuis binnen, dat nu wordt bestookt met geweren, pistolen, handgranaten en zelfs een pantservuist. Na enige salvo's halen de Duitsers alle Nederlanders naar buiten. Een gewonde, die door zijn gekreun zijn schuilplaats achter een canapé verradde, wordt ter plaatse afgemaakt. Vrouwen en kinderen worden weggevoerd (en weldra vrijgelaten), elf mannen tegen een muur gezet en stuk voor stuk neergeschoten. De Duitsers laten hun slachtoffers liggen en verdwijnen om hun drinkgelag voort te zetten. De BS-versterking, ruim twintig man, komt net te laat. Acht van de neergeschoten, onder wie dokter Berger, zijn dood. De drie overigen hebben zich dood gehouden en overleven de moordpartij.

Generaal Crerar, bevelhebber van het Canadese 1e leger, hoort het nieuws van Duitslands capitulatie vrijdagavond 4 mei om 20.35 uur in het BBC-nieuws en pas een kwartier later van het hoofdkwartier van het 21e legerkorps. Dinsdag 8 mei, *VE-day*, trekken kort na zonsopgang duizend *Seaforth Highlanders of Canada* in tweehonderd vijftig voertuigen door de Grebbelinie. Hun triomftocht voert door Amersfoort, Baarn en Bussum. Om kwart over tien begint de zegetocht door Amsterdam. 'Een half miljoen mensen wierpen ons prachtige bloemen toe', aldus hun commandant, luitenant-kolonel Bell-Irving. 'De algemene vreugde groeide tot een extase zoals ik op geen stukken na ooit in een menigte heb opgemerkt.' Kort voor *VE-day* wordt een Canadese eenheid ingekwartierd in een kleuterschool aan de Stadionkade. 's Avonds praat schrijver dezes urenlang met de Frans-Canadese schildwacht, die overigens niet op wacht stáát, maar ligt — op een veldbed. Geen officier die er wat van zegt. Bij het afscheid nemen noemt hij zijn naam: Jean la Liberté.